

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра української філології

ДИПЛОМНА РОБОТА

Магістр

НАЗВИ КОЛЬОРІВ В УКРАЇНСЬКИХ СТРІЛЕЦЬКИХ ПІСНЯХ:
ПАЛІТРА, СЕМАНТИКА, ФУНКЦІЇ КОЛЬОРОНОМІНАЦІЙ

Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	035.01 Філологія. Українська мова та література

Шифр ДР ФУМмз.022053.01.09.00

студентки ІІ курсу групи ФУМмз-22-1 _____ Е. ШМАЛІЙ

Керівник _____ І. ЦАРАЛУНГА, доктор філологічних наук, професор

До захисту допускаю:

в. о. завідувача кафедри української філології _____ А. ЯНЧИШИН

Хмельницький 2023

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	гуманітарно-педагогічний
Кафедра	української філології
Рівень вищої освіти	магістр
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	035.01 Українська мова та література
Освітня програма	освітньо-професійна

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри української філології

_____ І. ЦАРАЛУНГА

11 вересня 2022 року

ЗАВДАННЯ

НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

ШМАЛІЙ ЕЛЛИ МИКОЛАЇВНИ

1. Тема роботи: «Назви кольорів в українських стрілецьких піснях: палітра, семантика, функції кольорономінацій», затверджена наказом ректора університету від 15 серпня 2023 року № 7.

Керівник роботи – І. Царалунга.

2. Термін подачі студентом завершеної роботи – грудень 2023 року.

3. Вихідні дані роботи

Стрілецькі пісні представляють оригінальний і значущий пласт української культури. Вони увібрали дух національно-патріотичного піднесення українського народу, стали виразником національних традицій, тож сьогодні розкривають для дослідників особливості сприйняття й відображення мовної картини світу українців. Одними із найвиразніших її показників є кольоронайменування як атрибутивна характеристика широкого кола важливих образів стрілецьких пісень. Дослідження кольороназв у лінгвістиці має значні здобутки, однак проблеми, що постають під час розгляду назв кольорів в українських стрілецьких піснях, зокрема їх палітра, семантика, функції кольорономенів, ще не були опрацьовані, що й становить актуальність теми роботи.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань)

Описати історію виникнення українських стрілецьких пісень, актуалізацію їх у сучасних суспільно-історичних умовах життя української нації. Схарактеризувати стан дослідженості стрілецьких пісень в

українському мовознавстві. Дати визначення терміна «стрілецькі пісні», проаналізувати явище їх фольклоризації. Визначити палітру кольорових номінацій, виявлених в українських стрілецьких піснях, дослідити семантичні особливості кольоративів, з'ясувати системно-структурні ознаки назв кольорів та їх функції в контексті художнього мовлення, виявити особливості вживання кольоронайменувань у зв'язку з діяльністю січових стрільців у першій половині ХХ ст. та антиросійським опором початку ХХІ ст. Встановити перспективи подальших лінгвістичних досліджень українських стрілецьких пісень.

5. Графічного матеріалу немає.

6. Консультанти розділів дипломної роботи.

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання отримав
	немає		

7. Дата видачі завдання – 12 вересня 2022 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Найменування етапів виконання дипломної роботи	Термін виконання	Примітка
1	Обрання теми дипломної роботи	Вересень 2022 року	
2	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень 2022 року	
3	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень-листопад 2022 року	
4	Написання першого розділу дипломної роботи	Грудень 2022 – квітень 2023 року	
5	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації у збірниках наукових праць та участі у конференціях	Січень, квітень, вересень 2023 року	
6	Написання другого розділу дипломної роботи	Травень-вересень 2023 року	
7	Написання «чорнового» варіанту дипломної роботи	Жовтень-листопад 2023 року	
8	Попередній захист дипломної роботи	Листопад 2023 року	
9	Остаточне завершення дипломної роботи	Грудень 2023 року	
10	Подача дипломної роботи на кафедру	Грудень 2023 року	

Студент _____

Е. ШМАЛІЙ

Керівник роботи _____

І. ЦАРАЛУНГА

АНОТАЦІЯ

Тема роботи: **«Назви кольорів в українських стрілецьких піснях: палітра, семантика, функції кольорономінацій»**. Автор – Шмалій Елла Миколаївна. Науковий керівник – Царалунга Інна Богданівна. Обсяг дипломної роботи – 75 сторінок, із них 58 сторінок основного тексту.

Ключові слова: *пісні українських січових стрільців, кольороназви, кольороніми, лексико-семантичне поле кольороназв, кольоровий символізм, національно-специфічні риси мовних моделей.*

Об'єкт дослідження: назви кольорів, виявлені у текстах пісень українських січових стрільців.

Предметом дослідження є палітра, семантика, функції кольорономенів у стрілецьких піснях.

Мета роботи: дослідити особливості функціонування лексики на позначення кольору в піснях українських січових стрільців.

Наукова робота присвячена розгляду назв кольорів в українських стрілецьких піснях: їхній палітрі, семантиці та функціям кольорономінацій. Суть розвідки полягає у виявленні та дослідженні специфіки лексико-семантичного поля кольоронімів в текстах пісень українських січових стрільців з огляду на продуктивність вживання, стилістичну роль кольороназв у цих творах, їхнього символічного значення. У магістерській роботі здійснено короткий огляд феномену кольору як об'єкту наукової та філософської рефлексії, з'ясовано суть семантичної структури кольорономінацій в українській мові, досліджено лінгвостилістичний аспект кольороназв. Також у дослідженні проведено аналіз лексико-семантичної парадигми кольору в українських стрілецьких піснях.

Автор _____ Е. Шмалій

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ КОЛЬБОРОМІНАЦІЙ....	12
1.1. Феномен кольору як об'єкт наукової та філософської рефлексії.....	12
1.2. Семантична структура кольорономінацій в українській мові.....	18
РОЗДІЛ 2. НОМІНАЦІЇ КОЛЬОРУ ЯК ЛІНГВІСТИЧНІ ОДИНИЦІ В СТРІЛЕЦЬКИХ ПІСНЯХ.....	28
2.1. Визначення специфіки семантичного поля кольоролексики в українських стрілецьких піснях.....	28
2.2. Аналіз символіко-семантичних особливостей лексичного поля кольороназв, представлених у піснях січових стрільців.....	35
2.2.1. Жовтий (золотий) колір – символ тепла, радості, і святості.....	37
2.2.2. Лексеми «білий» і «чорний», що протиставляються на символічному рівні. Сірий колір як похідний від цих кольорів.....	40
2.2.3. Червоний – найбільш уживаний колір у стрілецьких піснях....	45
2.2.4. Кольоративи «синій» і «зелений» у символічному світі пісень січових стрільців.....	49
2.2.5. Кольоросема «карий» як варіант коричневого кольору. Мاستі коней у стрілецьких піснях.....	51
2.2.6. Лексеми з колірною семантикою різних граматичних категорій.....	53
2.3. Лексико-семантична парадигма кольору в українських стрілецьких піснях.....	54
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	66

ВСТУП

Людина має безцінний дар природи – бачити та відчувати різноколірний світ. Саме колір робить образ світу повним і виразним. Зорові враження багатьох поколінь знайшли втілення в багатстві кольоропозначень як результату одного з найважливіших способів пізнання світу. За роки існування кольороназви набули активного розвитку в різноманітних сферах духовного життя людства. Тому вони становлять надбання людського духовного досвіду і в найдавніших проявах (міфологія, фольклор), і в сучасному мистецтві.

Осмислюючи світ, давні люди позначали кольором все найбільш важливе у природі та в людині, те, що ми сьогодні називаємо людськими цінностями. Тому кольори набули символічного значення, зрозумілого всім.

Прикметники-кольороніми своєю семантикою відображають весь довгий процес розвитку культури народу, зберігаючи традиції, моральні установки, символи. Кольоролексика є багатим джерелом вивчення всіх цих категорій, тому лінгвістика в ХХ ст. активно включилась у їх дослідження. Студіювання особливостей семантики кольороназв актуальне і в теоретичному, і в практичному вимірі. Питаннями вивчення кольоролексики займалося багато українських і світових дослідників-лінгвістів, розглядаючи їх різні дефініції: семантику, структуру та стилістичні функції назв кольорів досліджували І. Бабій, Н. Бойко, С. Бронських, Г. Губарева, О. Дзівак, Д. Дядченко, Н. Кухар, В. Старко, О. Ткач; лексико-семантичне поле кольороназв досліджували В. Горобець, К. Дашкова, І. Денисюк, О. Дзівак, А. Іншаков, О. Кондрашова, О. Крижанська, А. Критенко, Т. Семашко, Л. Топчій; семантико-стилістичний аспект кольоронімів став об'єктом вивчення у роботах Л. Короткової, О. Крижанської; колір у культурній традиції українців досліджувався Ю. Нікішенко, М. Новіковою, М. Поповичем, Н. Слахай тощо.

Кольоролексика активно використовується у мові художньо-поетичного тексту, оскільки має багату семантичну наповнюваність та виконує різноманітні стилістичні функції. У мові фольклору та художньої літератури відмічається велика продуктивність уживання кольоропозначень через їх значні естетичні можливості – здатність створювати яскраві художні образи. Семантико-стилістичному аспекту кольоролексики у художньо-поетичній мові присвятили свої роботи Д. Дядченко, В. Желязкова, Ю. Зуєнко, В. Калашник, Т. Ковальова, М. Кудряшова, Н. Лисенко, Л. Лисиченко, Н. Науменко, О. Олексенко, М. Філон тощо. Сьогодні дослідження особливостей колірної лексики в художньо-поетичній мові є **актуальним**.

Актуальність нашої розвідки полягає в тому, щоб виявити та дослідити лексико-семантичне поле кольоронімів в текстах пісень українських січових стрільців з огляду на продуктивність вживання, стилістичну роль кольороназв у цих творах.

Стрілецькі пісні – самобутнє духовне явище в історії української боротьби за державну незалежність, одна з його найяскравіших сторінок. Вивчення їхнього змісту, лексико-семантичних форм, взаємодії усталених і нових форм існування різних жанрів народної творчості в сучасній системі української культури є одним із актуальних завдань науки сьогодні.

Про діяльність і творчість січових стрільців багато писали в Україні та за кордоном. Кожен із дослідників говорив про їхню неповторність, визначаючи й інші певні особливості: феномен патріотизму, обов'язку державотворення, високої боєздатності, ідейної переконаності, а головне, феномен творчої сили у культурному житті. Неповторна самобутність стрілецької пісні є предметом уваги сучасних українських істориків, літературознавців, музикознавців тощо. Стрілецька пісня, символ змагань за незалежність України, була породженням самого життя, тому так довго активно функціонує.

Стрілецькі пісні, за визначенням дослідника О. Правдюка, є «різновид фольклору», це позначилося і на музичному, і на словесному їх рівнях [50, 3].

Отже, цілком закономірним і необхідним видається аналіз кольорономінацій у текстах стрілецьких пісень через специфіку семантичного поля кольоролексики в народній творчості та її символічного значення.

Мета роботи: дослідити особливості функціонування лексики на позначення кольору в піснях українських січових стрільців.

Для досягнення зазначеної мети ми вирішували такі **завдання:**

- 1) опрацювати теоретичну базу лексики на позначення кольору;
- 2) проаналізувати тексти пісень українських січових стрільців з точки зору наявності в них кольоролексики і дібрати фактичний матеріал;
- 3) здійснити класифікацію обраного фактичного матеріалу щодо стилістично-символічної ролі колірної лексики та за продуктивністю її вживання;
- 4) з'ясувати семантико-стилістичні, номінативні особливості функціонування лексичного поля кольоропозначень у стрілецьких піснях;
- 5) дослідити особливості виконання естетичної функції кольоронімів у стрілецьких піснях
- 6) розглянути лексико-семантичну парадигму кольору в стрілецьких піснях;

Об'єкт дослідження: назви кольорів, виявлені у текстах пісень українських січових стрільців.

Предмет дослідження: палітра, семантика, функції кольорономенів у стрілецьких піснях.

Джерельною базою послуговували тексти пісень українських січових стрільців. Картотека, укладена на основі досліджуваних поетичних текстів, нараховує двісті шістьдесят сім лінгвоодиниць.

У роботі використані такі **методи дослідження**: теоретичний аналіз (вивчення основних теоретичних понять щодо лексики на позначення кольору); критичний аналіз (дослідження основних підходів до визначення поняття «кольороназви»); теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про кольоролексику та її вживання у фольклорній поезії); системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його групування); статистичний метод (аналіз кількісних параметрів досліджуваного лексичного поля кольоронімів у стрілецьких піснях); інтроспективний (врахування соціальних, культурних чинників, що вплинули на значення й використання досліджуваних кольоропозначень); описовий метод (опис особливостей вживання кольороназв у стрілецьких піснях).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона є першим самостійним, комплексним дослідженням – аналізом особливостей функціонування кольоролексики в українських піснях січових стрільців, її символічного значення.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що її матеріали доповнюють відомості про лексичну систему української мови на позначення кольорів, про стилістичні особливості використання кольоративів у фольклорному поетичному тексті. Вони також додають обґрунтування розгляду кольорів як носіїв універсальної символічної системи ціннісних категорій українського народу. Узагальнені теоретичні засади вивчення кольороназв розширяють методологічну базу загального мовознавства. Отримані висновки доповняють парадигму семем кольору в українському та зарубіжному кольорознавстві.

Практичне значення роботи. Результати дослідження назв кольорів в українських стрілецьких піснях можна використовувати на практичних та семінарських заняттях з навчальних курсів «Сучасна українська літературна мова. Лексикологія», «Стилістика української мови», «Загальне мовознавство». «Лінгвістика тексту» у ЗВО, на факультативних заняттях під

час написання наукових робіт, рефератів з лексикології, стилістики, етнолінгвістики, фольклористики, етнографії тощо; у шкільній практиці – на уроках української мови та літератури; а також – при укладанні словників: асоціативного словника української мови, словника української кольоролексики, тезауруса українських січових стрільців.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження опублікована наукова стаття: Шмалій Елла. Семантика та символіка білого, чорного та червоного кольорів в українських стрілецьких піснях. Поділля. Філологічні студії : електронний зб. наук. пр. / гол. ред. М.М. Торчинський. Хмельницький, 2023. Випуск шістнадцятий. Том другий. С. 102-110.

Основні аспекти наукової розвідки оприлюднено на всеукраїнських та університетських наукових конференціях і читаннях, зокрема на:

- щорічній звітній науковій конференції Хмельницького національного університету, травень 2023 року;

- Наукових читаннях з нагоди Міжнародного дня слов'янської писемності, 17 травня 2023 року, Криворізький державний педагогічний університет;

- II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми філології: історія та сучасність», 21 лютого 2023 року, ХНУ;

- XI Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи», 21 квітня 2023 року, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського;

- «Подільських філологічних читаннях», 28 квітня 2023 року, ХНУ.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (112 позицій). Загальний обсяг магістерської роботи – 75 сторінок. Основний зміст викладено на 58 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ КОЛЬОРОНОМІНАЦІЇ

1.1. Феномен кольору як об'єкт наукової та філософської рефлексії

Колір у житті людства відіграє значну роль. Зорове сприйняття навколишнього світу людиною має багато складових, серед яких провідною є здатність розрізняти кольори. Колір – це одна з найважливіших характеристик фізичного світу. З давніх-давен він був присутній практично в усіх сферах людської діяльності, має велике значення в культурі як чинник філософського та естетичного осмислення світу. Феномен кольору є універсальним і має великий вплив на наше сприймання світу і взаємодію з ним. Вивчення кольору знаходить відображення в різних аспектах наукової, філософської та культурної діяльності і відкриває широкий спектр питань і можливостей для дослідження і рефлексії. Феномен кольору викликає значний інтерес через свою складність та багатогранність. Тому кольору присвячені дослідження в багатьох науках: фізиці, психології, фізіології, філософії, культурології, етнології, фольклористиці, мовознавстві, етнолінгвістиці, психосемантиці тощо. Кожна з них вивчає колір, відповідно до установ конкретної області знання. Розглянемо різні аспекти вивчення кольору.

У науці про фізіологію і психологію досліджується, яким чином кольори сприймаються через око та обробляються мозком. Важливим є розуміння, як кольори впливають на емоції, настрій, апетит та навіть фізичні функції організму, які фізичні та нейрофізіологічні процеси стоять за сприйманням кольорів. Тому в останні десятиліття з'явилася кольорова терапія, яка застосовується в медицині і психології.

Фізика кольору вивчає характеристики світла, його хвильові довжини та розкладання на спектр. Ця наука, вивчаючи природу світла та розкладання його на кольори в спектрі, допомагає пояснити, які кольори виникають при

взаємодії світла та об'єктів. Завдяки цим дослідженням з'явився спектральний аналіз.

Філософія досліджує кольори як філософський об'єкт, загальні питання природи кольору, його існування, способи сприйняття та відношення до об'єктів реального світу, розглядають його онтологію та сутність. В деяких філософських течіях досліджується, як кольори відображають або впливають на реальність і свідомість.

Фарбознавство вивчає властивості та характеристики фарб, включаючи їхні відтінки, яскравість і насиченість. Колірна теорія розробляє моделі та системи для опису та співставлення кольорів.

Естетика і мистецтвознавство розглядають, яку роль кольори відіграють в мистецтві та дизайні, як кольори використовуються для створення враження, настрою і виразності в мистецтві.

Вивчення історії використання кольорів в різних культурах допомагає розуміти, як кольори набували символічного та культурного значення в певні часи та в окремих народів. Сприйняття кольорів може бути відмінним в різних культурах та релігіях.

Знайомлячись із феноменом кольору в житті людства, для його кращого розуміння необхідно зануритись у далеке минуле, коли люди розрізняли лише темне і світле. Саме від цих понять згодом утворилися назви кольорів. Потреба в називанні різних барв (розвиток ремесел) викликала появу кольороназв, які з'явилися ще в дописемний період.

Бажання надати науковий сенс кольоролексиці спонукало античних філософів до пошуку в цій царині. Вони розрізняли основні (базові) кольори та допоміжні, що утворюються в результаті змішування базових. Демокріт сформулював поняття колірної тріади – чорного, білого та червоного, називаючи їх трьома основними колірними гамами. Чорний є символом жорсткості, білий – гладкості, червоний – тепла. Уся решта кольорів є результатом змішування основних. Аристотель висунув думку, що колір є

поєднанням світла та темряви, тобто білого та чорного. Отже, можемо стверджувати, що висновки античних вчених мали вплив на подальші трактування поняття кольору [16].

Гуманіст, вчений, винахідник, геніальний художник доби Відродження Леонардо да Вінчі розробив основні поняття колористики, його праці на цю тему стали основоположними в наступних наукових дослідженнях [97].

Варто зупинитися на світловій теорії І. Ньютона (XVII ст.). Він першим розклав сонячне світло на окремі кольори і створив теорію кольору. За його теорією виділяються три основні кольори – жовтий, синій і червоний. Це найпростіші неподільні кольори, вони можуть бути в складі всіх природних кольорів і навіть створити безбарвність при змішуванні. Ньютон розрізняв складові кольори I ступеня – помаранчевий і фіолетовий, які утворюються змішенням двох основних кольорів, та складові кольори II ступеня – відтінки тонів, що з'являються через змішування кольорів I ступеня. Порівнюючи світло зі звуком, а кольори з музичними тонами, наблизився до хвильової теорії світла [80].

Наукова рефлексія щодо впливу кольору на психіку людини починається з трактату Й. В. Гете «До теорії кольору» (1810), в якому він стверджував, що кольори мають психологічний зміст, тому вивчати їх необхідно, виходячи за межі класичної фізики. Гете розробляв свою теорію кольорів, поділивши їх на теплі (позитивні) й холодні (негативні). Теплі кольори мають перевагу у зіставленні з чорним, холодні – з білим. Відоме «природне колірне коло Гете», в якому на вершинах вписаних трикутників розміщені основні кольори (червоний, синій, жовтий) та кольори I ступеня. Таким чином, він показав, з яких кольорів утворюються протилежні, або додаткові кольори. Світло для Гете – єство духовне, Божественне, тому воно неподільне. Світло – колір – емоції, таким бачив ці співвідношення вчений. Його дослідження називають «психофізіологічною теорією колірної гармонії». Цим вченням він гордився більше, ніж своїми літературними

творами: «Я все життя займався кольором і тільки інколи писав вірші» [13]. Вчення Гете про колір справило величезний вплив на дослідників і художників XIX ст., не втратило воно його й сьогодні.

XIX ст. ознаменувалося дослідженнями кольоролексики в лінгвістиці. Німецький філософ, мовознавець Вільгельм фон Гумбольдт, який був основоположником лінгвістики як науки, здійснивши антропологічний підхід до аналізу мови, в своїх працях стверджував, що мова є дзеркалом сприйняття людиною світу і визначає її ставлення до нього. На його думку, свідомість людини є особливою першоосновою, яка не залежить від матеріального і розвивається за своїми законами. Відштовхуючись від цього твердження, він писав: «Мова є душа в усій її сукупності. Вона розвивається за законами духу» [9]. Кожна мова має зв'язок із її носієм – народом: «Мова народу – його дух, а дух народу – його мова». Тому мова є хранителькою найтонших рис колективної свідомості, всього своєрідного, що є у народу. Встановивши зв'язок між мовою та культурою, В. фон Гумбольдт вказав на важливу необхідність вивчення культури народу та міжкультурних зв'язків [9].

Схожу теорію лінгвістичної відносності висунули вчені Е. Сепір та Б. Л. Уорф (США) в 30-х роках XX ст., суть якої в тому, що мова є відбитком мислення і сприйняття оточуючого середовища великою групою людей – народом. Вони стверджували, що кольори сприймаються етносами по-різному в силу їх розвитку та традицій: кожний з них надає їм своє символічне значення, яке може відрізнитися від трактування іншим етносом [32].

Б. Берлін та П. Кей, лінгвісти Стендфорського університету, спростовуючи цю теорію, провели цікаві експерименти з вивчення етимології кольору і виклали свої міркування в праці «Основні колірні терміни», зробивши висновки про те, що 95% кольорів походять від назв предметів і тільки 5% не мають чіткої етимології. За їхньою теорією універсалізму

кольоропозначень основною одиницею кольоронімів є базовий колірний термін, кількість яких обмежена, а сам колір характеризують такі ознаки: відтінок, яскравість, насиченість [32].

Але ця теорія не сприймається науковцями однозначно. Її спростовували А. Вежбицька, Ю. Апресян, А. Михайлова тощо, говорячи про те, що різні етноси уявляють кольори світу по-різному і сама кількість кольоронімів в різних мовах не однакова [32]. На сьогоднішній день мовознавці світу не виробили єдиного погляду на те, які саме лексичні одиниці можна віднести до групи кольоропозначень.

Дослідники в галузі культурології, психології тощо розглядають кольори за різним ступенем соціальної значущості в житті людини. Відповідно до цього прийнятий поділ на базові та периферійні кольори. Колір є важливою часткою соціокультурної інформації про будь-який етнос, він допомагає осмислити оточуючий світ. Як одна із найбільш значущих категорій пізнання, колір набув символічного сенсу. Він є фактором культури, одним з основних її концептів, а також важливою складовою лінгвокольорової картини світу.

Семіотика й антропологія досліджують символічні значення кольорів і те, як вони інтерпретуються в різних культурних та соціальних контекстах та в різні історичні періоди, як кольори можуть впливати на сприйняття і розуміння навколишнього світу, яка роль кольорів у культурі та суспільстві, включаючи обряди, обрядовість та символіку. Кольори можуть мати різний смисл та використовуватися для вираження ідентичності, релігійних переконань та інших культурних аспектів.

Вивчення колірної лексики в лінгвістиці є важливою галуззю досліджень. Сучасні дослідження колірної лексики в лінгвістиці мають широкий спектр аспектів, включаючи лексико-семантичний аналіз, когнітивну психологію, антропологію, культурологію та інші області. Проводяться дослідження взаємозв'язку між мовою, культурою та

сприйняттям кольорів, враховується вплив кольорів на мовленнєву експресію, психологію та сприйняття. Лінгвістика вивчає кольорову мову: термінологію, колірні назви та способи виразу кольорів у різних мовах та культурах. Аналіз перекладу кольорових термінів між мовами та вивчення культурних асоціацій кольорів сприяє розумінню того, як мови описують та сприймають кольори, допомагає розкрити важливі аспекти культурної спадщини та способу мислення суспільства. Вивчення кольорової лексики та назв кольорів є складною та цікавою галуззю.

На сучасному етапі дослідження кольороназв у лінгвістиці стає все більш інтердисциплінарним і враховує різні аспекти мови, культури, когніції та споживчої поведінки. Ці дослідження сприяють розумінню того, як мови відображають та впливають на сприйняття світу через призму кольорів, і мають практичну цінність в контексті дизайну, маркетингу, реклами та культурного обміну. Кольори використовуються для створення виразності, ефектів, настрою, візуальних вражень і можуть мати значення не тільки на рівні сприймання, але і на рівні культурного і філософського контексту.

Важливим є вивчення використання в мові літературних художніх творів, поезії кольорової лексики, її впливу на створення образів, атмосфери та символіки в цих текстах, авторського стилю.

Розробка спеціалізованих лексикографічних ресурсів, словників кольоронімів з тлумаченням і прикладами вживання є результатом багаторічної плідної праці лінгвістів. Поява онлайн-ресурсів допомагає користувачам розуміти й активно використовувати кольорову лексику. Результати таких досліджень мають значущий вплив на різні аспекти суспільства від культури та мовленнєвого мистецтва до маркетингу та психології сприйняття.

Останні напрями дослідження кольору демонструють важливість розуміння і застосування кольоропозначень в різних практичних контекстах. Дослідження колірної лексики в сучасній лінгвістиці відображає наскрізний

інтерес до специфіки мовленнєвого вираження кольорів та їх ролі у сприйнятті та спілкуванні в різних аспектах нашого життя.

Отже, феномен кольору ставить перед дослідниками багато складних питань, які стосуються природи сприйняття, фізики, психології та культури. Вивчення його сприяє розширенню нашого розуміння способу, яким ми сприймаємо світ і взаємодіємо з ним, і має важливий вплив на різні галузі науки та мистецтва.

Феномен кольору має багато відтінків і аспектів, і вивчення його відображається у багатьох галузях знань та досліджень. Різні дисципліни надають власні підходи та внесок до розуміння цього феномену, що робить його важливим, цікавим і багатограним об'єктом наукової та філософської рефлексії, який допомагає розуміти, як ми сприймаємо та взаємодіємо з навколишнім світом через кольори. Феномен кольору є універсальним і має великий вплив на наше сприймання світу і взаємодію з ним.

1.2. Семантична структура кольорономінацій в українській мові

Кожна людина суб'єктивно сприймає навколишній світ. Мова відображає його усвідомлення. Позначаючи колірну наповненість світу, людство отримало здатність висловити будь-яке поняття, явище тощо.

Категорія духовності українців – колір – об'єктивно присутній у людському матеріальному світі. Мовне вираження його кодує це поняття у різноманітну інформацію. Назви кольорів складають універсальну символічну систему. Їх позначення є носіями багатої за змістом інформації про людський світ, кольороніми можуть відтворити цілісну світову картину, визначаючи певні ціннісні категорії будь-якого етносу. Розуміння кольорових символів допомагає пізнати мислення народу, його світосприйняття [63, с. 57].

Тому вивчення кольоропозначень, їх аналіз потрібні для розуміння тої ролі, яку вони відіграють у побудові візуального простору, а також, як вони функціонують у мові, враховуючи культуру, історію, традиції різних етносів.

Колірна лексика завдяки своїй універсальності та семантичній чутливості постійно привертає увагу дослідників. Слова-кольоропозначення проявляють значну словотвірну активність, фразеологізуються, виявляють глибокий символізм. Саме це стає предметом зацікавлення лінгвістів, які досліджують історію кольоронайменувань, процес формування їхніх груп, склад у різні періоди розвитку мови, визначають співвіднесеність кожного найменування кольору з предметом-еталоном [32, с. 189]. Спробуємо окреслити основні теоретичні засади дослідження колірної лексики з точки зору семантичної структуризації.

Аналіз останніх досліджень. Лексико-семантичне поле назв кольору в різних аспектах вивчали І. Бабій, Н. Бойко, С. Бронських, Г. Губарева, В. Горобець, К. Дашкова, І. Денисюк, О. Дзівак, А. Іншаков, Т. Кондрашова, О. Крижанська, А. Критенко, Н. Кухар, Н. Науменко, Ю. Нікішенко, Т. Семашко, О. Ткач, Л. Топчій, С. Якімова тощо, низка вчених досліджувала колірну гаму творчості та її вплив на ідіостиль письменників.

У мовознавчій літературі існує проблема уніфікації мовознавчих термінів. Наводяться такі слова: *кольороназва, назва кольору, кольоропозначення, кольоронайменування, кольоратив, кольоронім* тощо. А. Іншаков зазначає, що семантична структура назв кольорів перебуває у русі, ускладнюється іншим змістом. Джерелами виникнення кольороназв мовознавець називає полісемію (використання назв предметів, об'єктів природи з певним забарвленням для утворення нових назв кольору), лексико-морфологічні засоби (складні слова, спеціальні слова для передачі відтінків), запозичення [32].

У мовознавстві представлені різні погляди на типологію лексико-семантичної категорії слів, що позначають назви кольорів. Л. Топчій поділяє

усі кольори за походженням на дві групи: назви давні, генетично споріднені з кольоропозначеннями в інших слов'янських мовах, тобто, назви кольорів, значення яких не вмотивоване. Другу групу формують вторинні назви, що означають колірну якість опосередковано, за колірною схожістю [99]. До першої групи належать слова: *жовтий, білий, синій, зелений, червоний*, до другої – *вишневий, малиновий, сніжний, помаранчевий*. Ще однією групою, яка перебуває на «периферії» лексико-семантичного поля, є колірні назви іншомовного походження (*хакі, індиго*), складні найменування (*золотисто-червоний, блідо-рожевий*), назви відтінків основного тону (*сіруватий, синенький*), кольоропозначення, що входять до фразем – частин фразеології.

Кольоронайменування розглядаються лінгвістами і з точки зору відношення до поняття кольору: перша група – невмотивовані й вмотивовані назви кольорів (*білий, срібний*), кольоративи різних частин мови (*синь, синіти*), номінації з семантикою різного ступеня вияву колірної ознаки (*найчорніший, білющий*); друга група – назви без вказівки на конкретну колірну якість (*темний, блідий*), номінації з семантикою загального забарвлення предмета (*барвистий, кольоровий*), прикметники, що виражають відтінки певного забарвлення предметів і явищ (*яскравий, чистий*). Хоча серед дослідників немає одностайної думки щодо того, які саме лексичні одиниці відносити до групи кольороназв.

Традиційним є поділ на

- хроматичні кольори;
- утворені через синтез трьох основних кольорів (*жовтого, червоного і синього*);
- ахроматичні.

За ознакою нашарування переносного образного значення на пряме, визначають барволексеми з прямим чи переносним значенням. Існує типологія кольоронімацій за функцією створення багатозначних асоціативних словесних образів. Л. Топчій вказує, що за характером

конотацій вони поділяються на емоційно-експресивні та оцінні, при цьому семантична структура лексем формується з рівноцінних як денотативних, так і конотативних сем [99, с. 64].

О. Дзівак виокремлює групи назв кольорів, виходячи з того, що кольори, які існують у природі, становлять тривимірну систему: можуть змінюватися за колірним тоном, насиченістю і яскравістю. За таким критерієм автор групує кольороназви 1) з максимально широким асоціативним полем (*білий, жовтий, синій*); 2) із середнім асоціативним полем (*блакитний, рожевий, фіолетовий*); 3) із мінімальним асоціативним полем (авторські неологізми) [22, с. 26].

Т. Семашко наголошує, що «кольоропозначення як окрема група словника мови – відкрита система, яка характеризується історичною стійкістю, відзначається різноманітністю словотвірної структури лексем, має містку семантичну структуру, зумовлену, з одного боку, багатством хроматичної гама об'єктивної реальності, з іншого – соціокультурною сутністю кольору, що втілюється в його експресивній, асоціативній та символічній значущості» [84, с. 14].

Зазначимо, що граматичне ядро групи кольоролексем становлять прикметники, хоча загалом колірні ознаки здатні оформлювати в мові різні граматичні категорії. Зупинимося на основних ознаках цих прикметникових слів. Назви кольорів-прикметники виявляють своє значення лише у сполученні з певними семантичними групами іменників. Тобто основне семантичне значення слів-кольороназв визначається через зіставлення з семами слів, з якими вони утворюють парадигматичний ряд. Найчастіше ці семи становлять словосполучення прикметник з іменником, які позначають ознаку і предмет. Особливістю прикметників на позначення кольору є семантична продуктивність – спроможність сполучатися з іменниками різних розрядів і груп на основі прямого й переносного значення.

Т. Семашко стверджує, що «причини багатозначності, багатоаспектності лексико-семантичних груп прикметників-колюративів пов'язані насамперед із процесом сприйняття кольору, його суб'єктивністю, оскільки на процес відображення в мові кольорового сприйняття світу впливають, окрім лінгвістичних, екстралінгвальні чинники: культурні традиції, спосіб життя, звичаї, особливості національної психології» [84, с. 18]. Категорія кольору в історії української мови зазнала істотних змін: деякі назви втрачалися, витіснялись із ужитку, переходили до неосновних і навпаки, наприклад, до основних перейшли назви кольорів *вишневий, жовтогарячий* тощо.

Важливим є дослідження семантичного навантаження окремих кольоронайменувань, що, певною мірою, є свідомством символізації кольорів. Так дослідниця Н. Кухар у роботі «Семантичний обсяг назв основних кольорів» зазначає, що найбільшого семантичного навантаження зазнали лексеми білий, чорний, червоний, синій, зелений [52].

Кольоративи виражають суб'єктивну людську оцінку світу. У мовознавстві існує теорія співвідношення кольору та всіх явищ і проявів світу. Таким чином, через колір можна висловити будь-яке понятійне формулювання. Тому аналіз кольороназв дає змогу висловити роль кольору в житті людини та суспільства з урахуванням культурних й історичних особливостей [108].

«Особливості колірної бачення світу представниками різних етнокультурних спільнот дозволяють говорити про існування етнічних (національних) колірних і лінгвокольорових картин світу. Національні особливості використання кольороназв у представників різних етносів обумовлюються їх менталітетом, історико-культурними традиціями, географічними факторами, відповідно, колір є одним з ключових концептів мови, що відображає його культурну своєрідність» [53, 227].

Метою нашої роботи є дослідження функціонування кольоронімів у піснях січових стрільців. Історія стрілецької пісні пов'язана з легіоном

Українських Січових Стрільців (УСС), створеного у складі австро-угорської армії, який був першим українським військовим об'єднанням, що передував майбутній Українській армії. Це була значна частина патріотичної української молоді, яка мала незламну ідейну переконаність. «Уже сам легіон Українських Січових Стрільців, що зродився у перші дні війни 1914 року з добровольців-патріотів, був незвичайним явищем: у нього влилася переважно освічена інтелігентна молодь, яка взяла в руки не тільки зброю, а й чітку програму національно-просвітницької праці на постоях між боями, створювала школи, читальні, хоріві й оркестрові гурти, пресові листки, журнали і т. ін., спрямовані на те, щоб «піднести українську свідомість і честь», як значилося у Правильнику «Пресової квартири» УСС. Такого не знає мілітарність у світовій історії!» [93, 1].

Стрілецькі пісні як вияв народно-літературної творчості (органічне поєднання творів народних та літературного походження) не вписуються в якийсь один жанр, вони є поліфонічним явищем культури, який можна трактувати як новочасний фольклор. Виплекані на козацьких, історичних народних піснях, вони і сьогодні піднімають дух українського воїнства в час тяжких випробувань нашого народу, який відбиває російську агресію: «Стрілецькі пісні – це цикл різножанрових українських пісень як літературного, так і народного походження, об'єднаних за ідейно-тематичними ознаками, що відобразили героїчні етапи національно-визвольної боротьби українського народу під час Першої світової (1914–1918), українсько-польської (1918-1919) та українсько-протибільшовицької (1919-1920) воєн». [50, 2]. Семантико-лінгвістичне поле кольоронемів у стрілецьких піснях складне та різноманітне, воно віддзеркалює українське народне бачення світу у першій третині ХХ ст.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що прикметники-кологоративи пройшли тривалий шлях розвитку від позначення ознак, що належать конкретним предметам, до закріплення в поняттєвих характеристиках

оцінних переносних значень. Вони відображають асоціативні зв'язки, що поєднують колір з іншими ознаками об'єктів матеріального світу. Система кольоропозначень – це надзвичайно розгалужена лексична структура, в якій закладено високий рівень світоглядної інформативності. Низка спірних питань щодо колоративів відкривають широкі можливості для дослідження цієї теми, зокрема вивчення семантичної типології мов, національно-специфічних рис мовних моделей, колірної гами фольклорної лексики, а також значення кольорономінацій як елемента ідіостилю письменників.

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

Колір у житті людства відіграє значну роль. Зорове сприйняття навколишнього світу людиною складається з багатьох складових, серед яких однією з провідних є здатність розрізняти кольори. Колір – це одна з найважливіших характеристик фізичного світу. З давніх-давен він був присутній практично в усіх сферах людської діяльності, має велике значення в культурі як чинник філософського та естетичного осмислення світу.

Кольору присвячені дослідження в багатьох науках: фізиці, психології, фізіології, філософії, культурології, етнології, фольклористиці, мовознавстві, етнолінгвістиці, психосемантиці тощо.

Феномен кольору ставить перед дослідниками багато складних питань, які стосуються природи сприйняття, фізики, психології та культури. Вивчення його сприяє розширенню нашого розуміння способу, яким ми сприймаємо світ і взаємодіємо з ним, і має важливий вплив на різні галузі науки та мистецтва.

Феномен кольору має багато відтінків і аспектів, і вивчення його відображається у багатьох галузях знань та досліджень. Різні дисципліни надають власні підходи та внесок до розуміння цього феномену, що робить його важливим, цікавим і багатограним об'єктом наукової та філософської рефлексії, що допомагає розуміти, як ми сприймаємо та взаємодіємо з навколишнім світом через кольори. Феномен кольору є універсальним і має великий вплив на наше сприймання світу і взаємодію з ним.

Кожна людина суб'єктивно сприймає навколишній світ. Мова відображає його усвідомлення. Позначаючи колірну наповненість світу, людство отримало здатність висловити будь-яке поняття, явище тощо. Тому вивчення кольоропозначень, їх аналіз потрібні для розуміння тої ролі, яку вони відіграють у побудові візуального простору, а також, як вони функціонують у мові, враховуючи культуру, історію, традиції різних менталітетів.

Слова-кольоропозначення проявляють значну словотвірну активність, фразеологізуються, виявляють глибокий символізм. Саме це стає предметом зацікавлення лінгвістів, які досліджують історію кольоронайменувань, процес формування їхніх груп, склад у різні періоди розвитку мови, визначають співвіднесеність кожного найменування кольору з предметом-еталоном.

У мовознавчій літературі існує проблема уніфікації мовознавчих термінів. У роботах українських лінгвістів визначені окремі дефініції мовознавчого терміну на позначення кольору: *кольороназва, кольоронім, кольоросема, кольоронайменування, кольоролекака, колірний епітет, колірний прикметник, хроматизм тощо*. Семантична структура назв кольорів перебуває у русі, ускладнюється іншим змістом.

Джерелом виникнення кольороназв є полісемія (використання назв предметів, об'єктів природи з певним забарвленням для утворення нових назв кольору), лексико-морфологічні засоби (складні слова, спеціальні слова для передачі відтінків), запозичення.

Традиційним є поділ на хроматичні кольори; утворені через синтез трьох основних кольорів: жовтого, червоного і синього; ахроматичні.

За ознакою нашарування переносного образного значення на пряме визначають барволексеми з прямим чи переносним значенням. Існує типологія кольоронімацій за функцією створення багатозначних асоціативних словесних образів.

Кольори, які існують у природі, становлять тривимірну систему, оскільки можуть змінюватися за колірним тоном, насиченістю і яскравістю.

Кольоролексика, як значна група слів української мови, є відкритою системою. Граматичне ядро групи кольоролексем становлять прикметники, хоча загалом колірні ознаки здатні оформлювати в мові різні граматичні категорії. Основне семантичне значення слів-кольороназв визначається через зіставлення з семами слів, з якими вони утворюють парадигматичний ряд.

Важливим є дослідження семантичного навантаження окремих кольоронайменувань. Найбільшого семантичного навантаження зазнали лексеми *білий, чорний, червоний, синій, зелений*.

Прикметники-колоративи пройшли тривалий шлях розвитку від позначення ознак, що належать конкретним предметам, до закріплення в поняттєвих характеристиках оцінних переносних значень. Вони відображають асоціативні зв'язки, що поєднують колір з іншими ознаками об'єктів матеріального світу. Система кольоропозначень – це надзвичайно розгалужена лексична структура, в якій закладено високий рівень світоглядної інформативності. Низка спірних питань щодо колоративів відкривають широкі можливості для дослідження цієї теми, зокрема вивчення семантичної типології мов, національно-специфічних рис мовних моделей, колірної гами фольклорної лексики, а також значення кольорономінацій як елемента ідіостилю письменників.

РОЗДІЛ 2

НОМІНАЦІЇ КОЛЬОРУ ЯК ЛІНГВІСТИЧНІ ОДИНИЦІ У СТРІЛЕЦЬКИХ ПІСНЯХ

2.1. Визначення специфіки семантичного поля кольоролексики в українських стрілецьких піснях

М. М. Покровський у своїй праці «Семасіологічні дослідження в галузі древніх мов» зазначив: «Слова та їх значення живуть не окремим одне від одного життям, а об'єднуються в нашій душі, незалежно від нашої свідомості, в різні групи, причому основою для угруповання є подібність або протилежність за основним значенням. Зрозумілим є аргію, що такі слова мають подібні чи паралельні семасіологічні зміни й у своїй історії впливають одне на інше; що ці слова вживаються в подібних синтаксичних сполученнях» [47, с. 169].

Такі групи слів лінгвістика ХХ-ХХІ ст. активно вивчає як семантико-лексичні поля.

«Лексико-семантичне поле є поєднанням парадигматично пов'язаних лексичних одиниць, що об'єднані спільним значенням (спільністю змісту) і відображають поняттєву, предметну й функціональну подібність явищ, яку вони позначають» [7].

Тобто, це групи слів, об'єднані за спільністю позначуваних явищ. Вони мають загальні, інтегральні або семантичні ознаки, за якими об'єднуються всі одиниці будь-якого лексичного поля, маючи у своєму складі лексеми з узагальнюючим значенням, а також такі ознаки, за якими вони відрізняються одна від одної [71, с. 57].

Основоположник «методу семантичного поля» Й. Трір вважав, що мова окремого періоду стала і відносно замкнена система, слова в ній наділені смислами не ізольовано, а тою мірою, наскільки й інші, суміжні з ними слова [47, с. 170].

Можемо, таким чином, стверджувати, що назви кольорів у стрілецьких піснях складають семантико-лексичне поле кольороназв: вони виражають ознаки, пов'язані номінативними та символічними смислами, мають різні типи зовнішніх зв'язків тощо. Понятійна й функціональна подібність кольорів відносить їх до одного поля кольороназв, яке позначене наявністю в них системи взаємозумовлених елементів – семантичної співвіднесеності одиниць, що його утворили. Вони об'єднуються у лексико-семантичне поле через схожість функціональності (синонімічне називання кольорів: білий – білявий, сивий, срібний; чорний – вороний; жовтий – золотий, огнистий; червоний – малиновий, рожевий, вишневий, кораловий, кривавий; синій – блакитний, блаватний; сірий – сизий, сивий; коричневий – карий тощо) або антонімічну, коли протиставляються певні з них (чорний – білий: «Його біле тіло від вітру зчорніло» (50, Б, В, «Гей там при долині, гранатами зритій»)¹; чорний – зелений: «Почорнів зелений гай» (107, «Посумніли гори Карпати»), білий – червоний: «Червоніє сніг на полі» (95, «Під Києвом, під Крутами») тощо.

Семантичне поле структурує слова навколо вираження одного поняття. Це поняття є основою інтеграції слів у такому полі. Воно базовий, «ідеальний елемент», а інтегровані в поле слова «є матеріальним втіленням поняття» [98, с. 251]. У лексико-семантичному полі кольороназв стрілецьких пісень таким базовим словом, архисемою, є слово «колір».

Дослідники виділяють у межах парадигматичного лексико-семантичного поля родо-видові відносини між словами: гіпонімію та гіперонімію, в яких гіпонім, видове поняття, співвідноситься з гіперонімом, родовим поняттям. У досліджуваному полі це назви кольорів (гіпоніми) та саме поняття «колір» (гіперонім).

---

¹ Усі тексти стрілецьких пісень цитуються за збіркою: Стрілецькі пісні / Упоряд., запис, вступ. ст., комент. та додатки О.М. Кузьменко. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. 640 с. У дужках вказується номер, за яким подається дана пісня у збірці. Літерою позначено варіант тексту пісні.

Це поле є екстралінгвістичним, тобто його елементи мають певні психологічні особливості, що можуть розкривати внутрішній світ людини, тому воно може бути засобом висловлення реальності.

За дослідженням німецького лінгвіста Й. Тріра та інших його послідовників, терміни «семантичне поле» та «лексичне поле» диференціюються. Понятійне поле, яке він виділяв, представляє змістову сторону лексичного поля, яке є фактично одним із різновидів семантичного поля [18, 58]. Розглядаючи кольороназви у стрілецьких піснях, можемо спостерігати саме їх лексичне поле, яке охоплює всі слова зі значенням назв кольорів і окреслює свої межі цими номінативами, що і визначає склад лексичного поля.

Треба зауважити, що розуміння окремих слів цього лексико-семантичного поля яскравіше сприймається слухачем через те, що в його свідомості присутнє все поле даних словесних знаків.

Лексико-семантичне поле може утворювати мікрополя, головними семами в яких виступають лексичні одиниці, які входять до самого лексико-семантичного поля.

Лексико-семантичне поле кольороназв стрілецьких пісень складається з таких мікрополів: мікрополе назв червоного кольору (61 од.), чорного (47 од.), жовтого (35 од.), білого (32 од.), синього (26 од.), зеленого (22 од.), сірого (18 од.), коричневого (15 од.) кольорів. Аналіз фактичного матеріалу показав, що, незважаючи на різницю в кількості, усі вони відіграють важливу роль в організації поетичної картини світу в стрілецьких піснях.

Розглянемо, як класична структура лексико-семантичного поля (центр – ядро; лексичні одиниці, наближені до нього; периферія) представлена в досліджуваному полі. Ядром у лексико-семантичному полі кольоронімів є саме поняття кольору. Назви кольорів утворюють шар навколо нього, включаючи синоніми й антоніми.

На периферії можуть розташовуватися слова, які не є інваріативними за значенням даного лексичного поля, а включаються в нього через варіативне значення. За своїм інваріативним значенням такі слова належать до іншого лексико-семантичного поля [18, с. 59].

У досліджуваному нами лексичному полі кольороназв стрілецької поезії на периферії знаходяться слова «кривавий»: «*Червоний штик, кривавий шлях*»(8, «Спіть, хлопці, спіть»); «вишневий»: «*Вишневий світ життя весни*» (8, «Спіть, хлопці, спіть»); «кораловий»: «*устонька коралові*» (60, «Як з Бережан до Кадри») у значенні «червоний»; «блаватний»: «*І петлиці у нього блаватні*» (98, «Повертались стрільці із походу») у значенні «синій». За своїми інваріативними значеннями ці слова притаманні іншим інваріативним полям: «кров», «вишня», «корал» та «блават (волошка)». Зустрічаємо і цікавий варіант створення кольороніму через порівняння: «*Личко в тебе як папірчик*» (72, «Чи є в світі краща зірка»). Слово «папірчик» тут сприймається як «білий» (колір паперу) і таким чином опиняється на периферії лексичного поля кольороназв у стрілецьких піснях. Подібні порівняння: «*устонька – вишні*» (67, «За твої, дівчинонько, личенька пишні»); «*Устонька гожі, як тії рожі*» («Ой, шумить, шумить»); «*В неї очі – морські хвилі*» (72, «Чи є в світі краща зірка») створюються теж варіативними значеннями слів «вишня», «рожа (ружа)», «морська хвиля» за ознаками червоного та синьо-зеленого кольорів, які стають тільки в цих значеннях притаманними лексичному полю кольороназв у стрілецьких піснях на його периферії.

Лексико-семантичне поле кольороназв у піснях січових стрільців, як вже зазначалося, екстралінгвістичне. Звернімося до причин і основ його своєрідності.

Тексти пісень січових стрільців створювалися в основному групою талановитих авторів (О. Бабій, І. Багрянний, В. Верховинець, М. Вороний, М. Гайворонський, М. Голубець, К. Гутковський, П. Карманський,

О. Колесса, Р. Купчинський, Б. та Л. Лепкі, О. Маковей, В. Пачовський, К. Трильовський, Г. Трух, І. Франко, М. Хвильовий, В. Хмара, С. Чарнецький, Ю. Шкрумеляк тощо), хоча і мають яскраво виражене фольклорне спрямування. Саме тому в своїй більшості вони були сприйняті як народні, що спричинило появу великої кількості варіантів. Картина світу, представлена в них, має авторське походження, тому вибір мовних засобів для її створення відчув вплив низки об'єктивних і суб'єктивних чинників. Об'єктивними факторами, що впливали на мовно-образний зміст цих пісень, були тогочасні суспільні соціально-політичні реалії, безпосереднє оточення – січові стрільці, їх морально-патріотичний дух, високий освітньо-культурний рівень самих авторів. До суб'єктивних факторів можна віднести рівень сформованості світогляду і переконань митців, особливості їхньої вдачі, характерів.

Саме об'єктивні чинники найбільше вплинули на створення картини світу в стрілецьких піснях і на колірну її частину зокрема. Складаючи свої тексти на основі фольклорної традиції, автори стрілецьких пісень зуміли передати в них народне сприйняття тогочасної дійсності. Колірна різноманітність художнього простору стрілецьких пісень виражена загальномовними назвами кольорів, які метафорично позначені, тому вони повно і яскраво виразили своєрідне народне бачення світу як цілісної системи.

Кольороназви в семантично-лексичному полі пісень українських січових стрільців, виконуючи функцію називання кольорів, несуть ще й символічний зміст. Символи виражають все найулюбленіше і найцінніше в житті народу. Вони є свідченням збереження родовідної пам'яті, історії, культури.

Стрілецькі пісні, авторські й народні, містять символи, притаманні українському фольклору. Цих символів багато: «Це – батьківська хата, материнська пісня, святий хліб, вишитий рушник, червона калина, зажурена

верба, хрещатий барвінок, дивовижна писанка, вірний своєму народу лелека тощо» [61].

Найчастіше в українських народних піснях зустрічаємо рослинні та тваринні символи. «До рослинних символів відносяться калина, верба, дуб, тополя, барвінок, чорнобривці. Вони здавна уособлюють красу нашої України, духовну міць народу, засвідчують любов до рідної землі» [61]. Сюди ж можна додати явір, троянду (рожа, ружа), волошку (блават), вишню, фіалку, мак, хміль тощо. Майже всі ці символи зустрічаємо в стрілецьких піснях.

Серед тваринних символів українців – тур, кінь, птахи: зозуля, лелека, журавель, сокіл, ластівка, соловейко, голуб (голубка), крук (ворон) [61]. У стрілецьких піснях активно використовуються зооморфні символи коня та окремих птахів: журавля, голубки, сокола, орла, ластівки.

Кольороназви виступають і як самостійні символи, і є епітетами до предметних і абстрактних символів: «*Ой у лісі два дубочки, третій зелененький*» (120, «*Ой у лісі два дубочки*»), «*Воля золота*» («Гей, волинськими шляхами»).

Аналіз понятійної суті лексико-семантичного поля дає можливість вивчати народний світогляд. Праці німецького філолога Л. Вейсгербера були спрямовані на вирішення цієї проблеми. Він розробив теорію системності у мові за допомогою нових методів семантичного аналізу, які дають можливість мовного пізнання реального світу через лексику. Вчений поділив увесь лексичний склад мови на три об'єкти: природа, матеріальна цивілізація та інтелектуально-духовна культура й абстрактний досвід. На його думку, мова – це справжній світ, який має відкриватися духом. Виходячи з цього, він називає мову «проміжним світом думки». Він підкреслював, що саме мова створює навколишній світ. Мова – образ, картина Всесвіту, світогляд народу. Скільки є мов різних національностей, стільки є різних світів. Мова кожного

народу створює особливий національний дух і особливе сприйняття світу [7, с. 10].

Згідно з цією концепцією, наш національний світогляд створюється лексико-семантичними полями, це «проміжний світ думки», він є посередником між об'єктивним світом і суб'єктом, який сприймає цей світ. Усі зміни у значеннях слів і поява нових слів відбуваються, за Л. Вейсгербером, через зміну точки зору на світ суб'єктів: мова є інтелектуальною сферою.

Слова, якими користується людина, «не передбачають окремі предмети як такі, а впорядковують різноманітність предметів завдяки конкретній точці зору. «Точка зору» дозволяє кожній людині по-іншому членувати те чи інше поняття в результаті чого виникає певне значення слова» [7, с. 10].

За допомогою теорії лексико-семантичного поля Л. Вейсгербер показав вплив мови на світ речей, на думку, еволюцію людської свідомості. Не буття зумовлює мовні зміни, а через мову свідомість змінює буття.

Підсумовуючи викладене, можемо твердити, назви кольорів у стрілецьких піснях складають семантико-лексичне поле кольороназв: вони виражають ознаки, пов'язані номінативними та символічними смислами, мають різні типи зовнішніх зв'язків тощо. Понятійна й функціональна подібність кольорів відносить їх до одного поля кольороназв, яке позначене наявністю в них системи взаємозумовлених елементів – семантичної співвіднесеності одиниць, що його утворили. Вони об'єднуються у лексико-семантичне поле через схожість функціональності (синонімічне називання кольорів або антонімічну, коли протиставляються певні з них); лексико-семантичне поле кольороназв стрілецьких пісень складається з декількох мікрополів; лексичне поле кольоронімів в стрілецьких піснях представляє фольклорно-символічне зображення природи, матеріальні об'єкти цивілізації та інтелектуально-духовну культуру й абстрактний досвід покоління січових стрільців початку ХХ ст. Це поле зберігає для наступних поколінь світ

патріотів, борців за вільну Україну. Воно дає змогу побачити високий інтелектуальний рівень творців стрілецької пісні, їхню душевну піднесеність у відчутті навколишнього світу, історичних подій, учасниками яких вони були. Їхня емоційність, розвинене художнє сприйняття природи, життя, людей закарбовані в цих піснях. Вивчення їх – це можливість доторкнутися до одного з найкращих моментів нашої історії, отримати величезний поштовх до інтелектуального та емоційного розвитку.

Те, що лексичне поле кольоронімів в стрілецьких піснях таке різнобарвне, рухоме, активно збагачуване за рахунок синонімії, антонімії, через використання варіативних лексичних одиниць, демонструє, як свідомість творців цих пісень змінювала буття сучасників і наступних поколінь.

2.2. Аналіз символіко-семантичних особливостей лексичного поля кольороназв, представлених у піснях січових стрільців

Як зазначено вище, семантико-лексичне поле може репрезентувати реальність і бути методом опису лексичного складу мови. Але воно є і філософською категорією, яка спрямована на пізнання явищ мовної дійсності. Семантичне поле, таким чином, як категорія вищого порядку інтелектуально-духовної культури й абстрактного досвіду дає можливість системно-функціонального аналізу мови. «Інтерпретація того чи іншого фрагмента дійсності у вигляді ієрархічно організованого в мові семантичного простору представляється найбільш повним і адекватним методом пізнання світу і найважливіших зв'язків між його об'єктами» [98, с. 255].

Одним із найбільш виразних показників для характеристики будь-якого об'єкту, стану, явища є колір. Виконуючи свою основну функцію – бути ознакою, колір є засобом представлення інтелектуальної та емоційної прикмети, виразу індивідуальних образів предметів, явищ, почуттів, думок. Тому кольороназви є важливим елементом у семантико-стилістичній

організації поетичного тексту. Кольороніми в таких текстах виконують різні функції, а саме: номінативну, описову й емоційну. Як мовні засоби виразності вони відзначаються художньою багатозначністю у відтворенні почуттів, душевних станів героїв творів і впливом на емоційний стан читачів, слухачів .

Відомо, що будь-який етнос відрізняється від інших тими національно-культурними цінностями, які він виробив за весь час свого існування, що і складає його менталітет. «Структурні елементи семантичних полів, інтегруючі окремі семантичні ознаки в більш загальні, є посередництвом мовних одиниць. Елементи семантичних полів, які перебувають у складних зв'язках один з одним, знаходяться також у складних зв'язках з елементами об'єктивної дійсності і безпосередньо залежать від неї і деякою мірою детермінують її» [98, с. 255].

Виходячи із цієї концепції, розглянемо символіко-семантичні особливості лексичного поля кольороназв в українських стрілецьких піснях.

Символіка кольору в українській національній культурі входить до загальної системи цінностей, що вироблялася протягом тисячоліть існування нашого етносу. Кольори, які активно присутні у пісенному фольклорі, – це *жовтий (золотий), білий, чорний, червоний, зелений, синій (блакитний), коричневий*. Усі ці кольори зустрічаємо в текстах стрілецьких пісень.

Частотний аналіз кольоронімів у стрілецьких піснях засвідчив такі дані: усіх мовних одиниць виявлено – 267;

жовтий колір – 35 одиниць;

білий колір – 32 одиниці;

чорний – 47 одиниць;

сірий – 18 одиниць;

червоний – 61 одиниця;

синій – 26 одиниць;

зелений – 22 одиниці;

карий (коричневий) – 15 одиниць;

масті коней – 11 одиниць.

Спробуємо розглянути символічно-семантичний зміст найбільш поширених традиційних українських кольороназв та як вони представлені у стрілецькій пісні.

2.2.1. Жовтий (золотий) колір – символ тепла, радості і святості.

Найдавніше згадуваними кольорами в народній поезії є *жовтий (золотий) і білий, червоний і чорний*, так звана «кольорова тріада». Ці кольори були освоєні людиною раніше за інші як символіко-магічні, тому вони відігравали особливу символічну роль. Вони є найчастіше вживаними у фольклорі і несуть найбільше символічне навантаження. Проаналізуємо їхнє використання в новітній стрілецькій піснетворчості.

Жовтий (золотий) колір своєю стихією має землю: «... на землі він золотить хлібні лани для блага і достатку людей і над землею підіймає палахке Сонце, як знак Божественної турботи про людей» [86, с. 2]. Це священний колір, його сакральна семантика має міфологізовану природу. Він – колір Божественної величі та слави, споріднений із пурпуровим, ясно-червоним і оранжевим. «Ці кольори несли семантичне значення сакральності. Це символ поваги, тепла, радощів, колір золота, стиглого колоса, через які він уособлює сонячне світло» [86, с. 2]. Він також символізує багатство. «Та золотий колір має бути чистим, а багатство – духовним» [86, с. 2].

Найдавнішим представленням кольору були замовляння. «Ніде і ніколи золотий колір не оцінюється в замовляннях негативно. Втім, в етичних категоріях «добра» і «зла» він взагалі не оцінюється. Це «добрий» колір за іншим (треба гадати, найдавнішим, ще напів біологічним) критерієм: це «дійовий» колір, всепереможний і всемогутній» [60]. Чи збереглися ці символічні значення жовтого (золотого) кольору в піснях січових стрільців?

У стрілецьких піснях зустрічаємо кольороніми «золотий» і «жовтий» як позначення фактично одного кольору, але використання їх чітко розмежовується. Найчастіше зустрічаємо кольороназву «золотий» у різних значеннях:

а) як номінатив жовтого кольору: «*А на нім золоті букви: «Тут спочив стрілець Загультський»* (88, «А в Бишках окопи копали українські січові стрільці»), «*А на тих стрільчиках шапочки золоті»* (145-Б, «Світит місяць...»), «*золотистий лан»* (1, «Ой, у лузі червона калина»), «*золоті кучері»* («Гам, під Львівським замком» [92, 1]²);

б) як позначення високої моральної цінності: «*Щастя сонце золоте»* (5, «Грають труби над Дністром»), «*Прощавай, моя дівчино, / Мій золотий промінню»* (60, «Із Бережан до Кадри»), «*...мрії золоті»* (69, «Чи я тебе не любив»), «*Воля золота»* («Гей, волинськими степами» [92, 1]);

в) як підкреслення коштовності: «*Ой, у мого кониченька золота підкова»* (27, «Пісня кінноти») тощо.

Чи є таке використання кольоративу «золотий» символічним? Перша група прикладів, в якій подаються назви кольору, носить суто фольклорний характер, викликаючи певні асоціації із властивостями цього кольору, його символікою. Тому можемо стверджувати, що всі приклади несуть давні символічні смисли. Це дійсно утвердження усіх позитивних якостей цього символу. Людина сприймає колір через зір, і водночас, відбувається психологічне його осмислення нею. Тому золотий колір у стрілецьких піснях асоціюється і з сонцем, і з красою предметів жовтого кольору, і з визначальними в житті людини проявами духовності.

Отже, кольоронім «золотий» у цих піснях є виявом внутрішнього світу людини через звичні життєві асоціації та народні символи.

---

²Тексти окремих пісень цитуються за Стрілецькі пісні. Збірка текстів / Джерело: проєкт «Українські пісні» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pisni.org.ua> В квадратних дужках посилання на це джерело, також вказана сторінка, на якій розміщено текст пісні.

Та коли мова йде про кольори прапору січових стрільців, з'являються кольороніми «жовтий», «синьо-жовтий», «жовто-синій»: «*А краска стягу – жовтий цвіт/ На синім полі, як блакит*» (15-Г, «Гей, там на горі Січ іде»), «*Жовто-синій стяг засяє по цілій Вкраїні*» (164, «Ой могило зелененька, яка ж ти сумненька»), «*А в Києві золота брама,/ А в тій брамі синьо-жовта фана*» (92, «Ой на горі сніг біліє...»), «*Жовто-сині прапори*» («Оптимістичний реквієм» [92, 2]).

Синьо-жовтий прапор як державний символ нашої країни має давню історію. Його барви символізували Київську державу іще до її християнізації, а після прийняття християнства вони вже освячувалися образом Христа. Нашестя татарських орд у XIII ст. ніби знищило цю символіку, та згодом вона відродилася у церковному вбранні та оздобах, а ще на гербах українських міст.

У XVIII ст. прапори Війська Запорізького стають блакитними зі золотими зображеннями хреста, зірок, зброї, постатей святих. Використовувалися ці кольори і в козацькому одязі ще за часів Визвольної війни (1648-1654рр.), а пізніше, у XVIII ст., ці кольори домінували у побуті українців.

Саме січові стрільці відродили жовто-блакитний прапор як національний на початку XX ст.: його піднімали на зборах з нагоди національних свят, він майорів над військами УСС у походах. Центральна рада у 1918 р. затвердила його як символ Української Республіки. Після перевороту гетьмана П. Скоропадського жовто-блакитний прапор був замінений на синьо-жовтий. Таким він залишається і сьогодні: 28 січня 1992 року Верховна Рада України прийняла постанову про синьо-жовтий прапор як державний прапор України.

Що символізують ці кольори? Їх поєднання має багато трактувань. В першу чергу, це символ життя: золоте сонце у синьому космосі; не менш поширена версія про символіку чистого синього неба над золотим полем

пшениці як уособлення мирної праці, що дає достаток. Та жовтий може ще й символізувати вогонь, а синій – воду, а ще, відповідно, чоловічу та жіночу статі. Поєднання синього і жовтого кольорів – це гармонія Всесвіту, Сонця, Землі, всього, що на ній є. Всі ці трактування йдуть від основної ідеї існування української нації – життєствердна праця під мирним небом.

Пісні січових стрільців зберегли для нас історію відродження улюблених кольорів українців, які є і їхнім захистом, і вираженням їхньої суті як миролюбної та працелюбної нації.

2.2.2. Лексеми «білий» і «чорний», що протиставляються на символічному рівні. Сірий колір як похідний від цих кольорів

Білий колір має значення чистоти, радості, сили денного світла, він споріднений із Божественною силою, тому є символом раю. У ньому – поєднання всіх кольорів, на які він розпадається, утворюючи веселку і стверджуючи гармонію цілого світу. Таким сприймаємо його у народних піснях [86, с. 2].

У стрілецькій творчості цей колір представлений за фольклорною традицією як постійний кольоровий епітет: біла береза: «У лісі темному під білов березов» (159, «У лісі темному під білов березов»), «Стану під білу березу, буду на милого ждуть» (157-Б, «Місяць так ясенько світить»); білі сніги: «Ой упали сніги білі на Поділлі» (48, «Ой упали сніги білі на Поділлі»); цвіт біленький, білий: «Не хилися, червона калино, маєш білий цвіт» (1, «Ой у лузі червона калина»), «Із Чорногори вітер буйненький,/ приніс з калини цвіток біленький» (129-А, «Ой у лісочку та на пісочку») тощо.

Описи коханої дівчини в піснях про кохання стрільця часто створювалися через поєднання кольороназви «білий, (біленький)» і зменшувально-пестливої форми іменника, що має значення тої чи іншої частини тіла: рученька, ніжечки, личко тощо: «Подай же другу, най поцілую/ Білу рученьку, устонька гожі, як тії рожі» (57, «Ой шумить,

шумить»), *«Вузькими стежечками, / Біленькими ніжечками / До стрільця-молодця виходила»* (75, *«Як калина зацвіла»*), *«Біле личко, чорні брови / Не діждалися любови»* (141-Б2, *«Разом, хлопці, посходіться»*), що цілком відповідає народній традиції. Кольороназва «білий» у стрілецьких піснях виконує емоційно-експресивну функцію на семантичному та психологічному рівнях.

Фразеологізм «білий світ», в якому «білий» означає «весь, цей», зустрічаємо і в описі січовика, який перебуває у пригніченому стані: *«Ой ходжу я, блуджу, / Білим світом нуджу»* (66, *«Пише стара мати»*), і в тексті про загибель оборонця України: *«Там прощався та стрілець січовий з білим світом»* (53, *«Ой зацвіла черемха»*). Білим світ називали, мабуть, відштовхуючись від позитивного сприйняття денного світла, при якому стає видимою вся його краса.

У текстах стрілецьких пісень значне місце посідає тема смерті. Трагічні картини загибелі стрільців, які, не нарікаючи на долю, свідомо наражалися на небезпеку, створювалися через образ могили та змалювання померлого. У цих описах епітет «білий» набирає значення втрати кольорів і є символом самої смерті: *«Стрілецьке біле тіло ранами покрито»* (87, *«В дев'ятсот штирнастім році...»*); *«Його біле тіло від вітру зчорніло»*, *«А личко біленьке зів'яло, змарніло»* (50, *«Гей там при долині, гранатами зритій»*). У стрільця – *«біле чоло»* як печать смерті: *«І кров'ю закипіло / Його біле чоло»* (158, *«У лісі, у темному»*).

Таке поєднання в кольоронімі «білий» символіки чистоти і смерті цілком відповідає його еволюції. Давня, загальнослов'янська, традиція асоціювала білий колір із потойбічними силами та смертю, що походить іще з індоєвропейських часів. Це був колір жалоби та поховального одягу, тобто, – потойбіччя. Символом чистоти білий став у Середньовіччі під впливом християнської символіки. Отже, білий колір може позначати і смерть.

Сполучення білого і чорного кольорів у народній творчості означало повагу до померлих, вдячність духам за оборону від темних сил [86, 2].

Чорний колір символізує в народній поезії темряву, хаос, смерть, зло. Він є ознакою загибелі всього живого, виступає символом глибокого трауру і важкого горя, оплакування, жалоби, скорботи [86, 3]. Усі ці значення кольореми «чорний» знаходимо в текстах стрілецьких пісень. Загибель молодого стрільця змальовується сталими словосполученнями: «чорні могили», «чорні гроби»: *«могили чорнії»* (160, *«У карпатських лісах стрільці січовії»*); *«Від України вам слава,/ Щоб на ваших чорних гробах,/ Виросла буйна трава.»* (*«Як настала весна красна»* [92, 1]). Передчуття трагічної долі створює кольоронім «чорний» у сполученні з номінативами «хмара», «пітьма», «година»: *«Надлетіли понад Київ чорні хмари»* (94, *«Ой заросли ті дороги травами»*), *«Кому любя чорна пітьма, /А нам ясний день!»* (*«Гей, Січ іде, Красний Мак цвіте»* [92, 2]), *«Чорна настала година»* (Б.Лепкий *«Заспів. Отсе тая червона калина»* [92, 3]). Фразеологізм-метафора «вишивати шлях, долю» у сполученні з кольоронімом «чорний» підсилює відчуття трагічності: *«Стрілецька наша доля чорним вишивана»* (*«Чом ви, хлопці, затужили»* [92, 2]).

У семантиці номінативів чорного кольору відтворені архетипні значення цієї барви. Чорнота має негативно-оцінне значення. Чорний, який асоціюється зі смертю, присутній у фольклорних образах крука, ворона.

У стрілецьких піснях кольороназва «чорний» найбільше представлена саме у словосполученнях «чорний крук (ворон)», що відповідає фольклорній традиції у значенні «провісник лиха, смерті», наприклад: *«А чорні круки вістки давали»* (129 А, *«Ой у лісочку та на пісочку»*), *«Чорний ворон прилітає та вже над ним кряче»* (84, *«Ой працюєм вдома, нічого не чути»*).

За фольклорною традицією, яка сягає давніх віків, «ворон є учасником «воронячого бенкету»: розтинання мертвого тіла, що становило колись частину жрецького обряду» [64, с. 218]. В пізніших епічних народних

пісенних творах крук постійно присутній вже як стерв'ятник, що харчується тілом загиблого юнака, козака тощо. Зустрічаємо цей образ і в стрілецьких піснях: *«Чорний ворон прилітає і вже над ним кряче, / Тіло гризе, кров стиває, очи вибиває...»* (84, «Ой працюєм вдома, нічого не чути»), *«Буде тіло чорне гайвороння розносити»* (53, «Ой зацвіла черемха»).

У піснях про кохання чорний колір є природнім у змалюванні української жіночої краси, що можемо бачити і в ліричних народних піснях – «чорні очі, брови»: *«Хто ж нас поцілує в уста малинові, в карі оченята, в чорнії брови?»* (46-В, «Зажурились галичанки»), *«Чом в тебе, дівчино, очі чорнесенькі?»* (65-Г, «Човен по воді вихітується»).

До білого й чорного кольорів безпосередньо примикає сірий, тому що є їхнім симбіозом. Він існує в свідомості людини, а не в природі. Тому, за Л. Вейсгербером, лексичне поле кольорів багатомірне: вміщує і назви кольорів, які пов'язані із предметами, і такі, що є продуктом діяльності людського мозку. Ці дві особливості лексико-семантичного поля кольороназв однаково важливі для формування картини світу [7, с. 11].

Що ж символізує в стрілецьких піснях сірий колір?

Зустрічаємо його і в номінації «сірий», і в синонімічних варіантах – «сивий, сивенький», «сизий». Цей колір виступає означенням до:

а) явищ і стану природи: *«І клубочаться сиві тумани/ Там, де Луна шумить Золота»* («Стрільці галичанського краю» [92, 3]), *«Листя в'яне, ворон кряче,/ Сірі дні...»* (56, «Ой нагнувся дуб високий»);

б) кольору одягу: *«Кров моя стікала по сірій шинелі,/ А крук мої очі клював»* («У лісі темному під білов березов» [92, 1]);

в) символічних назв птахів як образів воїнів-січовиків: *«Вилітали сизі орли ген, у чисте поле,/ Вилітали погуляти, пошукати долі»* (55, «Вилітали сизі орли», 55-А, «Вилітали сиві орли»), *«Нащо мойого голуба сизого/ В сиру землю ховаєш?»* (151-В, «Прощай, дівчино, прощай миленька»);

г) назв птахів як образно-поетичних констант: *«Не закує вранці сивая зозуля,/ закує з гармати ворожая куля»* (50-Б, «Гей там при долині, гранатами зритій»), *«Лежать наші стрільці в гробі,/ Сивій сокіл заспіває – серце задоволить»* (85, «Українські наші стрільці, де ви, хлопці молоденькі, лежите?»), *«Приїхала його ненька, голубка сивенька»* (119, «Ой у полі три тополі, явір зелененький»), *«Іди ж Марусенько, сюди,/ Голубка сизокрила»* (155-Б2, «Повіяв вітер степовий»);

д) образної назви могили січового стрільця: *«Поховала дібровонька,/ Заридала калинонька,/ В могилі сивій»* (47-В, «Ой впав стрілець у край зруба»).

Аналізуючи пісенні рядки з кольороназвами сірого кольору, приходимо до висновку, що вони асоціюються зі смутком, жалем, поразкою.

Двічі зустрічаємо словосполучення «сірий шнурок»: *«І сірим шнурком Січ іде,/ Січовиків у бій святий веде»* (106-А, «В Карпатах сум і жаль настав»), *«Видиш, брате мій, товаришу мій,/ Відлітають сірим шнурком журавлі у вирій»* (42, «Журавлі»). У пісні-реквіємі «Журавлі» братами Богданом і Левком Лепкими створено сумний образ українця на чужині, що не може повернутися після поразки визвольних змагань, показано його тугу за Батьківщиною. Образність пісні асоціюється з українським народним світоглядом і міфологією: Вирій – місце, де перебувають душі померлих, Рай. Особиста і суспільна трагедія підкреслена в тексті пісні символічними образами журавлів і моря. Далеко в небі чорний колір журавлиних крил в поєднанні з білим забарвленням шиї й голови птахів створюють в уяві спостерігача сірий колір. Прощання з рідним краєм підкреслюється сірою мрякою (є варіант – синя мряка) і величезним морем, перелетіти яке вдасться не кожному. В уявленнях українців журавель є священним птахом, що символізує вірність, а ще й тугу, тому що почуте курликання викликає смуток. В пісні це вірність побратимам по зброї, рідній землі. Образ журавлиної пісні в приспіві створює настрій прощання з ними

назавжди. Саме тому ця пісня сприймалася як реквієм, її виконували під час похорону січових стрільців. Наскільки важливою була вона в житті січовиків, можна судити з листа четаря УСС І. Балюка до голови «Пресового бюро» в Берліні Д.Донцова: «В ній [пісні «Журавлі»] вся душа наша, вся туга наша» [93, с. 541].

Перший приклад змальовує образ січових стрільців, які в сірих шинелях рухаються колоною в поході, виглядаючи здалеку сірим шнурком. Невідомо, коли саме була створена пісня «В Карпатах сум і жаль настав». Судячи зі змісту, це був час поразок січових стрільців, тобто значно пізніше за появу «Журавлів» (1912р.). Отже, образ сірого шнурка в ній, мабуть, є алюзією на подібний образ з пісні «Видиш, брате мій». Алюзія глибока і багатозначна: ідуть стрільці в бій на вірогідну смерть більшості з них, а вони йдуть, бо вірні своєму бойовому братству й ідеї їхньої боротьби – звільненню рідної землі.

2.2.3. Червоний – найбільш уживаний колір у стрілецьких піснях

Найбільше серед кольоропозначень в стрілецьких піснях зустрічаємо червоний колір. Це спричинено часом творення пісень – періодом війни. Якими ж є його символіко-семантичні функції в українському фольклорі? Він здавна виступав символом краси, добра, радості життя. А ще – вогню та крові: він гарячий колір. Фактично в ньому представлені всі сторони життя: повнота, свобода, енергія, а з іншої сторони – ворожнеча, агресивність, помста. У ліричних творах він є символом любові і символом страждань [86, с. 4]. А ще червоний колір несе значення збройної боротьби. Таким чином, семантичний зміст цього кольору складний і багатобарвний.

Практично усі ці традиційні фольклорні символи знаходимо в текстах стрілецьких пісень. Найпоширеніший асоціативний маркер цього кольору – червона кров: «Йому потічком впливає /Червона кров з грудей» (68, «Накрила нічка»), «Кров червона розлилася», «Кров червона – то *Українська держава, держава*» (110, «Ой на ставі на ставочку»). Через

червоний колір крові утворюється синонімічною «кривавий». Цим кольором забарвлено всі образи війни в стрілецькій поезії: «*Пря кривава*» («Заповіт юних стрільців» [92, 1]), «*Йде січове військо/ В боротьбу криваву*» (25, «Йде січове військо»), «*І зганьблена народна честь/ Зродила месть, криваву месть*» (6, «Сповнилась міра»), «*Червоний штик, кривавий шлях – /Стоять могили на полях*» (8, «Спіть, хлопці, спіть»), «*Маршкують наші добровольці на кривавий лан*» (1, «Ой у лузі червона калина»), «*Ідемо враз в кривавий тан*» (4, А. Лотоцький. «Прийшла пора велика»). Завдяки цій асоціації цей колоратив набуває нового значення – «війна». Мова стрілецьких текстів глибоко метафорична, колір увиразнює, підсилює метафору.

Значне місце в стрілецьких піснях займає образ червоної калини: художній її образ представлений у понад тридцяти піснях. В українському фольклорі він є частовживаним народнопоетичним епітетом. Калина як народний символ має декілька значень. По-перше, калина асоціюється з красою дівчини і красою природи. У стрілецьких піснях, за визначенням О.Кузьменко [50, с. 88], цей образ увиразнений у значеннях «краса дівочого кохання та вірності», «самотність, сирітство», «дівчина – стрілецька честь»: «*Ой у лісочку та й на пісочку росте калина як сиротина./ Її садила дівчина мила, як свого стрільця випроважсела*» (129-Б, «Ой у лісочку та й на пісочку»).

По-друге, червона калина – це символ рідної землі, отчого краю, батькової хати, один із прекрасних символів України. Червоні ягоди калини, за народними уявленнями, символізують мужність людей, що пролили кров за Батьківщину в боротьбі з ворогами. Такий зміст вкладався в цей образ ще в козацьких піснях. Ця традиція збереглася в піснях воєнної тематики ХХ ст. Образ калини – України найбільше представлений у стрілецьких піснях, цей символ набув значення головної ідеї державності України. Вирази «зігнути калину», «ламати калину» у фольклорній традиції асоціювалися з дівочою долею. У стрілецькій поезії «піднімати калину» набуло значення «здобувати

політичну незалежність», відповідно до «похилити калину» – «її втратити». У відомій стрілецькій пісні «Ой у лузі червона калина» С. Чарнецького та Г. Труха яскраво представлений цей образ: *«Ой у лузі червона калина похилилася,/ Чогось наша славна Україна зажурилася./ А ми тую червону калину підіймемо,/ А ми нашу славу Україну, гей-гей, розвеселимо!»* (1). Існує багато фольклорних варіантів цієї пісні. В одному з них (Бойківщина) звучить народне розуміння ідеї волі та невмирущості поколінь українських героїв як мотив спадкоємності: *«Не хилися, червона калино, маєш білий цвіт./ Не журися, славно Україно, маєш славний рід!/ Білим цвітом, червона калино, завітчайся,/ Славним родом, наша Україно, гей-гей, розвеселяйся»* [50, 89]. Продовженням цієї думки є пісня «Заспів. Отсе тая червона калина» Б. Лепкого та М. Гайворонського. Відчуваючи програш у державницьких змаганнях, автори утверджують віру у майбутню незалежність України через образ червоної калини, який має підтримувати, нагадувати про стрілецьку звитягу і славу: *«Отсе тая червона калина,/ Що повік не зів'яне, –/ Спогадає її Україна,/ Як із мертвих повстане. ...Хоч і чорна настала година,/ Є чим серце кріпити./ Будуть тую червону калину / Поза образом класти – / Хоч пропали шаблі та рушниці,/ Славі не пропасти»* [92, с. 3].

Червона калина – краплі пролітої крові оборонців (образ ще з часів Козаччини) – зберігається в стрілецькій творчості. Цей образ створює сумну картину загибелі молодого оборонця Вітчизни: *«У діброві при долині вітер повіває,/ Там над стрільчиком калина слізоньки ковтає./ Ой червоні тії сльози з стрілецької рани,/ Впав бідненький при долині, більше вже не стане»* [50, с. 90]. Символічна формула «калина – могила» простежується в багатьох стрілецьких траурних піснях: *«На козаках висипали високу могилу,/ На могилі посадили червону калину»* (92-Д, «У Львові стоїть золота брама»). Традиція садити на могилі калину давня, та в час державницьких змагань УСС вона набуває нового символічного значення – кущ калини на могилі є свідченням стрілецької жертви на вівтар звільнення Батьківщини: *«Мене поховайте в*

вишневім саду,/ Мені посадіте червону рожу./ Мені посадіте красну калину,/ Аби люди знали:/ Згиб за Україну» (146-Г, «Ой їхали стрільці та й на ворога»).

У досліджуваних текстах привертає увагу синонімія споріднених з червоним кольорів – рожевого, коралового, вишневого, малинового. Всі вони в основному функціонують в описових картинах жіночої краси: «уста рожеві» (44, «Готуй мені зброю»), «Устонька коралові» (60, «Як з Бережан до Кадри»), «устонька вишні» (67, «За твої, дівчинонько, личенька пишні»), «Устонька гожі, як тії рожі» («Ой шумить, шумить»), «В неї устонька – коралі» (72, «Ірчик») Останні приклади створюють кольороніми «вишневий», «рожевий» та «кораловий» за допомогою предметної асоціації через порівняння з вишнею, трояндою та коралями. У пісні «Гей там при долині, гранатами зритій» (50-Б) в рядку «А личко рожеве зів'яло, змарніло» створюється антонімічний образ до кольороніму «рожевий» за допомогою метафори «личко зів'яло, змарніло», яка підкреслює відсутність саме такого кольору.

Кольоронім «малиновий» в текстах пісень є позначенням кольору прапора січовиків, який раніше був знаменом запорізьких козаків: «Гей ми, Стрільці січовії,/ стяги в нас малинові» (4, «Прийшла пора велика»), «фана малинова» («Гей там з-за гори, з-за кам'яної» [92, 1]). Спочатку саме цей прапор майорів над січовими військами.

Моральна і фізична краса стрільців підкреслювалась порівнянням з маком, дендронімом, який асоціюється в народній творчості з червоним кольором і є символом краси й молодості: «За ним славне товариство,/ Як той мак, як той мак» (17, К. Трильовий. «Ой зацвіла черемшина»), «Гей Січ іде, красний мак цвіте» (І. Франко. «Гей Січ іде, красний мак цвіте» [92, 1]).

Зустрічається в стрілецьких піснях кольоронім «красний», який споконвіку мав значення «красивий» через асоціацію червоного кольору саме з цим значенням: «Червоний («красний») колір не випадково зблизився з поняттям красивого (аж до того, що значення кольору витіснило в слові

«красний» вихідне значення краси – «красне личко» в замовляннях, «красна дівонька» в колядках). Так само не випадково пов'язаний він із поняттям «ласки», прихильності, тобто любові до навколишнього світу. І «першоестетика», і «першоетика» архаїчного всесвіту початково виростає саме з переживання ладу як найвищої гармонії світу: його форм (краса) і його відносин (добро). Паронімічні пари «красний – ясний», «красний – прекрасний» розкривають цю символіку доброго, прекрасного, світлого, узгодженого і прихильного до людини всесвіту» [64]. Ось приклади цієї кольороназви в піснях січових стрільців: *«Уже весна красна, трави зеленіють»* (142-А, «Уже весна красна, трави зеленіють»), *«Сплела вінок барвний – красний із цвіту живого»* (163-Б, «Серед поля широкого і попід гаєм скраю»). Цікаво, що вінок є символом життя, долі, життєвої сили, символом дівоцтва і водночас символом довершеності. Саме такий образ і створено в цій пісні.

2.2.4. Кольоративи «синій» і «зелений» у символічному світі пісень січових стрільців

Українська народна символіка кольоративу «синій» пов'язана в першу чергу з морем. Про це свідчать давні замовляння. Дослідниця М. Новікова говорить про «бідність і «реалістичність» синього кольору в них, вважаючи, що це свідчить про відносно пізню його символізацію. Саме як епітет моря цей кольоронім перейшов до неба, тому що й воно має цю «реальну» барву [64].

І через море, і через небо (тому він холодний) цей колір символізує вірність, довір'я, безкінечність. В Середньовіччі він став асоціюватися зі Святими Небесами, праведністю та духовністю.

Бачимо цю символізацію і в стрілецьких піснях. Синій тут є постійним епітетом моря: *«По садочку ходит, квіточки збирає, сині квіти,/ А ті квіточки на море кидає, синє море»* (145-В, «Світив місяченько і ясна

зоря»), «По синьому морю плавали кораблі синьо-жовті» (145-Д2, «По синьому морю плавали кораблі»), «Край синього моря його ховають» (146-В, «Ой там на горі сніг біліє»). Море тут «казкове», підкреслено символічне. Цікавий приклад використання «морської» теми у «Пісні карпатських січовиків», де оспівано загибель мужніх молодих хустівців, тіла яких плывуть річкою Тисою: «Синя хвиля жадібно гойдає» («Карпатські січовики» [92, с. 1]). Підкреслено, що плывуть вони до Чорного, українського моря. І навіть в описі синьо-жовтих прапорів, вони «майорять, як синє море» (140, «Вже Великдень настає»).

Образу синього неба в піснях січових стрільців не виявлено. У відомій пісні братів Б. та Л. Лепких «Журавлі», сюжет якої пов'язаний з небом, зустрічаємо образ синіх хмар: «Гине, гине в синіх хмарах/ Слід по журавлях» (42, «Видиш, брате мій»), та вони не яскраво-сині. Це темно-сині хмари пізньої осені. Цей образ стає психологічним підґрунтям для створення сумної картини прощання з Батьківщиною.

В теорії символу важливою є теза про те, що він ґрунтується в першу чергу на спогляданні дійсності і специфічно відображає її. Колір неба впливає на сприйняття людським оком гір: здалеку вони здаються синіми. Звідси образно-поетична константа «сині гори». Є такий зразок і в піснях, що аналізуються: «Гей, повій, вітре, з синіх гір,/ Гей на наш прапор, на топір» («Гей там на горі Січ іде» [92,1]).

У січових піснях синій колір вживається на зображення кольору:

а) елементів одягу, «синя чічка» (48, «Ой упали сніги білі на Поділлі»), «Відзнака синя УСС, що понад вухом носять» (126, «Стрілець – то нині великий пан»);

б) дівочої зовнішності: «Очі твої сині» («За твої, дівчинонько, личенька пишні» [92,1]). Опис дівочих очей в стрілецьких піснях інколи має певні риси індивідуалізації. Досягається це і за допомогою кольоронімів: «І в синіх

оченятах спокій душі втопив» (32, «Гей там у Вільхівці»), «*В неї очі – морські хвилі»* (72, «Ірчик»);

в) квітів: «*Синій блават зацвіте»* (51, «За горою, за лугом»), «*Поплакала і блавату синього нарвала»* (163-Б, «Серед поля широкого і попід гаєм скраю»).

Синонімічний до кольороніму «синій» колір блакитний з'являється тільки в описі прапора: «*прапор блакитно-жовтий»* («Хлопці, алярм!» [92, 3]).

Зелений колір, як і синій, належить до основних кольорів сонячного спектру. Він утворюється поєднанням жовтого та блакитного, опиняючись таким чином між гарячим червоним і холодним синім. Тому він є символом природи, молодості і недовершеності, незрілості, але виступає кольором надії на злагоду, мир, спокій. «Зеленим кольором, як поєднанням жовтого і голубого, стверджується, що людська вірність і відданість Богу (жовтий колір) підносить людину до Небес (голубий колір), що приносить в її душу спокій (зелений колір)» [86, с. 3].

У давнину зелений сприймався виключно як колір рослинності, тому в замовляннях практично не зустрічається.

У стрілецьких піснях зелений колір вживається на зображення природи:

а) зеленого гаю: «*У гаю, зеленім гаю»* (60-В, «Із Бережан до Кадри»), «*Стояв я з дівчиною в зеленім гаю»* (63-В, «У місячну нічку, у нічку майову»), «*Будьте ласка, та поховайте/ Мене в зеленому гаї»* (49-Г, «Як мені прийдеться вмерти»);

б) зеленої трави: «*Виросла травиця, трава зелененька»* («135, «Ой там коло моста, виросла сосна»), «*А вітер колише зелену траву»* (149-Б2, «Розпрощався стрілець зі своєю ріднею»), «*Ой там у полю на траві зеленій»* (156, «Ой там у полю на траві...»);

в) як означення українських дерев-символів: «*Ой у полі три тополі, явір зелененький*» (119, «*Ой у полі три тополі...*»), «*Ой у лісі два дубочки, третій зелененький*» (120, «*Ой у лісі два дубочки, третій зелененький*»), «*Ой там піді Львовом явір зелененький*» («*Ой там піді Львовом...*» [92, 1]);

г) як означення зарослої травою могили: «*Ой могило зелененька, яка ж ти сумненька*», «*Ой хто ж в тобі спочиває, зелено могило?*» (164, «*Ой могило зелененька, яка ж ти сумненька*»);

д) для позначення християнського свята Трійці, його народної назви – Зелені свята: «*Просять вас, дівчата, січовії стрільці:/ Ви на наші хрести виплітайте вінці./ Щоби вони знали, що Зелені свята,/ Що їх не забули вкраїнські дівчата*» (144, «*Вже Зелені свята знов до нас вертають*»), «*Пам'ятайте, люди, ті Зелені свята,/ Як нас розганяли, як тії соколята*» (143, «*В Надвірній могила квітками ся вкрила*»).

2.2.5. Кольоросема «карий» як варіант коричневого кольору. Мاستі коней у стрілецьких піснях

Коричневий колір представлений у стрілецьких піснях лише у варіанті «карий». Етимологія слова «карий» – темно-брунатний (про людські очі) та масть коней. Найбільше зустрічаємо цей кольоронім в описі дівочих очей: « – *Хто ж вас поцілує в уста малинові,/ Карі оченята, чорненькії (чорні) брови?*» (46, «*Зажурились галичанки...*»), «*Не жаль ми тих карих очей,/ Що я їх вірно кохав*» (157-А, «*Ой там у чистім полі стрілець ранений лежить*»), «*Поблідли карі очі і личко пожовкло*» (158-В, «*А там в гаю зеленім серед пахущих трав*»); а також очей полеглих січовиків, які вибирає вісник смерті – ворон: «*Тільки ворон опівночі/ Видзьобує карі очі./ Карі очі, чорні брови/ Не діждалися любові*» (141, «*Ой ви, хлопці, не журіться*»), «*Тільки ворон серед ночі/ Випиває карі очі*» (104, «*Там над Хустом ворон кряче*»). Схожість прикладів підкреслює їх фольклорне походження.

Кольороназва «карий» двічі використана для позначення масті коней: *«Там скачуть карі коні, там грають барабани,/ Б'ють шаблями вправо, вліво,/ Щоб серце не боліло, да гей»* (103-А, «На Вкраїні радість стала, да радість стала, да гей»), *«Вертаються з війни всі лицарі славні,/ Музика їм, граєть, луна,/ Везуть їх карії коні до рідного дому,/ Назустріч їм квіти несуть»* (150-В, «Прощався стрілець, від'їхав до бою»).

Прикметники – кольороназви, що позначають масті тварин, функціонують із фразеологічними обмеженими значеннями, тому що поєднуються тільки зі словами-назвами: кінь, жеребець, кобила тощо. В стрілецьких піснях назви мастей поєднуються тільки зі словом кінь, коні. Найбільше зустрічаємо прикладів масті «вороний». Це кольоролексема «чорний», але з ширшою семантикою: чорний колір із синім полиском. Таких коней оспівують стрілецькі пісні: *«Сказав осідлати коня вороного – / Та й зара від'їдем до бою страшиного»* (101-Е, «У неділю рано ще сонце не сходить»), *«І під'їхав отаман Петлюра/ На буйнім вороному коні»* (98, «Повертались стрільці із походу»), *«Дівча вийшла в слезах на дорогу,/ Питається коня вороного:/ – Чом ти, коню, без пана свого?»* (153, Ой прощався раз стрілець січовий).

2.2.6. Лексеми з колірною семантикою різних граматичних категорій

У лексико-семантичне поле кольороназв у піснях січових стрільців входять не тільки семи-прикметники, носії значень кольорів, що є епітетами до різних оспіваних предметів, а й лексеми з колірною семантикою різних граматичних категорій, наприклад, дієприкметник: *«І дивиться так сумно в синіючу простір»* («Гей там у Вільхівці [92, с. 2]). Більшість таких кольорономінацій виражено дієсловами. Дієслова-колоративи яскраво передають ознаку за дією.

Німецький філолог В. Порциг розробив поняття «елементарних полів значень». У подальших розробках його системи українськими лінгвістами з'явилися трактування різних синтаксичних комплексів як семантико-синтаксичних полів. В. Порциг простежив смислові відносини дієслів або інших частин мови, що виражають дію, у словосполученнях із різноманітним значенням: дія – предмет; дієслово – суб'єкт дії; дієслово – певне граматичне доповнення; дієслово – прикметник [18, с. 58]. У лексико-семантичному полі кольороназв стрілецької поезії представлений варіант «дієслово – прикметник» (чорний – чорніти: «*Могили чорніють, свіжі висипають*» (142, «Уже весна красна, трави зеленіють»); червоний – червоніти: «*Дніпро море зчервонить*» («Грають труби над Дністром» [92, 1]), білий – біліти, побіліти: «*Як сильно Олекса наш побілів*» («Олекса Довбуш» [92, 2]); жовтий (золотий) – пожовтіти, золотити: «*Поблідли карі очі і личко пожовкло*» (158-В, «А там в саду зеленім серед пахущих трав»), «*В своїх думах, в своїх мріях золотив її*» (71, «Пиймо, друзі, грай музико!»); синій – синіти, голубіти: «*Голубіють наддніпрянські села*» (98, «Повертались стрільці із походу»); зелений – зеленіти: «*Уже весна красна, трави зеленіють*» (142-А, «Уже весна красна...») тощо, що дозволяє включити ці дієслова в лексико-семантичне поле кольороназв.

Використання цих «кольористичних» дієслів на позначення кольору є важливим елементом метафор, їх значеннєвим центром, оскільки додає динаміки описам: «*Синіють гори, степи*» (13-А, «Ми йдемо в бій, земля дрижить»), «*Сніг червоніє в крові*» (96, «Ой Крути, славні Крути»), «*Почорнів вже зелений гай*» (107, «Посумніли гори Карпати»), «*Вже весна воскресла, трави зеленяли,/ Вже на Закарпаттю могили зчорняли./ Вже на Закарпаттю могили зчорняли,/ Там лежат герої, що за волю впали!*» («Вже весна воскресла...» [92, 2]). Наведені приклади перенесення кольороназви «чорний» на інші кольори доводять, що таким чином створюється напруженість в тексті.

2.3. Лексико-семантична парадигма кольору в українських стрілецьких піснях

Лексико-семантична парадигма кольору в піснях українських січових стрільців може бути розглянута через асоціативні зв'язки, отримані шляхом інтроспективного аналізу. Дослідження дає можливість побачити аспекти сприйняття та використання цієї ознаки в військово-патріотичному фольклорі, його символіці. Кольори мають специфічне символічне значення та семантику в цьому контексті. Спробуємо розглянути елементи цієї парадигми.

Золотий (жовтий) колір, символізуючи сонце, світло, прихильність Неба до воїнів, може виражати їх радісне сприйняття життя, а також оптимізм і віру в перемогу, їхню славу, відвагу й героїзм. А в момент поразки він дає сподівання на майбутню переможну боротьбу.

Білий колір є символом чистоти й невинності, денного світла, гармонії. Цей кольоронім може вказувати також на прагнення гідності та миру. Однак при зображенні загибелі воїнів, а таких образів у піснях дуже багато, цей колір набирає значення втрати кольорів і стає символом самої смерті.

Чорний (вороний) колір є ознакою загибелі всього живого, виступає символом глибокого трауру і тяжкого горя, оплакування, жалоби, скорботи. Через символізацію смерті, смутку цей колір висловлює героїзм бійців, які віддають свої життя за незалежність своєї країни. У стрілецьких піснях чорний колір нагадує про втрати та жертви в боротьбі. Найбільше кольороназва «чорний» представлена в словосполученнях «чорний крук (ворон)», що відповідає фольклорній традиції у значенні «провісник смерті».

Сірий (сивий, сизий) колір як симбіоз чорного та білого кольорів асоціюються зі смутком, жалем, поразкою. Поєднання цього кольороніму з іменником «журавель» створює символ вірності і туги водночас, що сприяє глибокій психологізації образів січових стрільців.

Червоний (кривавий, красний, рожевий, малиновий, вишневий, кораловий) колір у піснях січовиків символізує красу, позитивне сприйняття світу, але й жертвність, патріотизм, вогонь загостреної боротьби. Цей колір часто асоціюється з енергією та рішучістю. Він може вказувати на відданість ідеалам. Без нього неможлива героїзація боротьби січових стрільців за свій народ і країну. Семантичний зміст цього кольору складний і багатобарвний.

Синій (блакитний) колір через образ моря символізує вірність, довір'я, безкінечність, а також праведність та духовність, вказує на спокій і відданість ідеалам. Він пов'язаний із надією на мир та краще майбутнє, а також може символізувати відвагу. Цей колір підкреслює важливість боротьби та захисту.

Зелений колір є символом рідної землі та природи, життя й надії, а тому і символом оборони своєї батьківщини від ворога. Цей колір може вказувати на прагнення до свободи і незалежності.

Карий (коричневий) колір є символом краси людських очей, а також позначає масть коней.

Отже, українські стрілецькі пісні в більшості випадків використовують кольори як мовні засоби для передачі глибоких патріотичних емоцій. Аналіз лексико-семантичної парадигми кольору в стрілецьких піснях може розкрити глибокий сенс символіки та емоційного заряду цих творів, підкреслюючи важливість кольору в створенні образів і настрою в музиці та текстах цих пісень. Такий аналіз також дає можливість зрозуміти, яким чином кольори використовуються для створення образів, настроїв та символіки в контексті воєнних подій та боротьби за свободу і незалежність рідної землі.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Фольклорне поетичне мислення є цінним джерелом для дослідження функціонування кольоролексики. Кольороназви в стрілецьких піснях, розглянуті з боку їх лексичного значення, створюють синонімічні й антонімічні взаємозв'язки через схожість функціональності.

Досліджуване поле кольороназв має класичну структуру. Кольороніми в семантично-лексичному полі пісень українських січових стрільців, виконуючи номінативну функцію, несуть ще й символічний зміст. Аналіз понятійної суті цього поля дає можливість вивчати народний світогляд.

Лексичне поле кольоронімів в стрілецьких піснях представляє фольклорно-символічне зображення природи, матеріальні об'єкти цивілізації та інтелектуально-духовну культуру й абстрактний досвід покоління січових стрільців початку ХХ ст. Це поле зберігає для наступних поколінь світ патріотів, борців за вільну Україну. Воно дає змогу побачити високий інтелектуальний рівень творців стрілецької пісні, їхню душевну піднесеність у відчутті навколишнього світу, історичних подій, учасниками яких вони були. Їхня емоційність, розвинене художнє сприйняття природи, життя, людей закарбовані в цих піснях. Вивчення їх – це можливість доторкнутися до одного з найкращих моментів нашої історії, отримати величезний поштовх до інтелектуального та емоційного розвитку.

Те, що лексичне поле кольоронімів в стрілецьких піснях таке різнобарвне, рухоме, активно збагачуване за рахунок синонімії, антонімії, через використання варіативних лексичних одиниць, демонструє, як свідомість творців цих пісень змінювала буття сучасників і наступних поколінь.

Використання золотого (жовтого) кольору у стрілецьких піснях є символічним утвердженням усіх позитивних якостей цього символу. Людина сприймає колір через зір, і водночас, відбувається психологічне його осмислення нею. Тому золотий колір у стрілецьких піснях асоціюється і з

сонцем, і з красою предметів жовтого кольору, і з визначальними в житті людини проявами духовності. Отже, кольоронім «золотий» у цих піснях є виявом внутрішнього світу людини через звичні життєві асоціації та народні символи.

Назва кольору «жовтий» використовується тільки, коли мова йде про кольори українського прапору. Саме січові стрільці відродили кольори національного прапору: синій і жовтий. Тракткування їх йде від основної ідеї існування української нації – життєствердна праця під мирним небом.

Кольороназва «білий» у піснях січових стрільців виконує емоційно-експресивну функцію на семантичному та психологічному рівнях, позначаючи чистоту, радість, гармонію, а також смерть, набираючи значення втрати кольорів і жалоби.

Чорний колір в стрілецьких піснях, виконуючи традиційні фольклорні символічні функції цього кольороніму – говорити про смерть і глибокий траур, жалобу і скорботу, підсилює відчуття трагічності. Найбільше ця кольороназва представлена в словосполученнях із іменником «крук (ворон)», що відповідає фольклорній традиції у значенні «провісник смерті» і «стерв'ятник, що харчується тілом загиблого воїна».

Сірий колір, що примикає до білого й чорного, є кольором, поняття про який виникло в результаті мозкової діяльності людини. Пісенні рядки з кольороназвами сірого кольору асоціюються зі смутком, жалем, поразкою.

Цікавим є використання вислову «сірий шнурок» у піснях «Журавлі» та «В Карпатах сум і жаль настав». У першій створено сумний образ українця на чужині, туги за Батьківщиною, а в другій – образ є алюзією на подібний образ з попередньої пісні, створеної раніше.

Найбільше серед кольоропозначень в стрілецьких піснях представлений червоний колір. Семантичний зміст його складний і багатобарвний, відповідає традиційним українським фольклорним символам:

– через червоний колір крові утверджується синонім «кривавий». Цим образом забарвлено всі образи війни в стрілецькій поезії;

– значне місце в стрілецьких піснях займає образ червоної калини. Цей символ тут набув значення головної ідеї державності України, а кущ калини на могилі є свідченням стрілецької жертви на вівтар звільнення Батьківщини.

Синій колір у піснях січовиків, як і в українській народній символіці, є постійним епітетом моря. Образно-поетична константа «сині гори» з'явилася через споглядання дійсності: колір неба впливає на сприйняття людським оком гір: здалеку вони здаються синіми. Цей образ є і в піснях стрільців. Синій колір вживається на зображення елементів одягу, квітів, дівочої зовнішності. Опис синіх дівочих очей може мати певні риси індивідуалізації.

Кольоросема «карий» є варіантом коричневого кольору і використовується в описі очей і мастей коней. В стрілецьких піснях найбільше зустрічаємо прикладів масті «вороний».

У лексико-семантичне поле кольороназв у піснях січових стрільців входять лексеми з колірною семантикою різних граматичних категорій: дієприкметник та дієслова, що утворилися від прикметників-кольороназв. Додаючи динаміки описам, використання цих «кольористичних» дієслів на позначення кольору є важливим елементом метафор, їх значеннєвим центром.

Лексико-семантична парадигма кольору в піснях українських січових стрільців розглянута в роботі через асоціативні зв'язки, отримані шляхом інтроспективного аналізу. Дослідження лексико-семантичної парадигми кольору в піснях українських січових стрільців дає можливість побачити аспекти сприйняття та використання цієї ознаки в військово-патріотичному фольклорі, його символіці. Кольори мають специфічне символічне значення та семантику в цьому контексті.

Українські стрілецькі пісні в більшості випадків використовують кольори як мовні засоби для передачі глибоких патріотичних емоцій. Аналіз

лексико-семантичної парадигми кольору в стрілецьких піснях може розкрити глибокий сенс символіки та емоційного заряду цих творів, підкреслюючи важливість кольору в створенні образів і настрою в музиці та текстах цих пісень. Такий аналіз також дає можливість зрозуміти, яким чином кольори використовуються для створення образів, настроїв та символіки в контексті воєнних подій та боротьби за свободу і незалежність рідної землі.

ВИСНОВКИ

У виконаній роботі досліджено колірну картину світу в піснях січових стрільців через аналіз лексико-семантичного поля кольороназв. Результатом дослідження є визначення особливостей використання кольоронімів у фольклорному поетичному тексті як традиційно символічних кольорів.

Відповідно до мети нашого дослідження були зроблені такі висновки:

1. Колір – це одна з найважливіших характеристик фізичного світу. З давніх-давен він був присутній практично в усіх сферах людської діяльності, має велике значення в культурі як чинник філософського та естетичного осмислення світу. Кольору присвячені дослідження в багатьох науках: фізиці, психології, фізіології, філософії, культурології, етнології, фольклористиці, мовознавстві, етнолінгвістиці, психосемантиці тощо. Колір є універсальною категорією і має великий вплив на наше сприймання світу і взаємодію з ним.

Кожна людина суб'єктивно сприймає навколишній світ. Мова відображає його усвідомлення. Вивчення кольоропозначень, їх аналіз потрібні для розуміння тої ролі, яку вони відіграють у побудові візуального простору, а також, як вони функціонують у мові, враховуючи культуру, історію, традиції різних менталітетів.

Назви кольорів протягом останнього часу є предметом постійного інтересу лінгвістів – дослідників семантики: вони є продуктивними для вивчення семантичної типології, національної специфіки мовних моделей світу. Підходів до вивчення цієї проблеми багато. У мовознавстві існує проблема уніфікації мовознавчих термінів для позначення кольору, тому застосовується велика кількість назв, більшість яких використана в даній роботі.

Немає серед лінгвістів єдності і в розумінні, які лексичні одиниці вважати кольоропозначеннями.

Проаналізовано теоретичні засади вивчення колірної лексики, а також символіки кольору і встановлені особливості вживання кольоролексики в аналізованих фольклорних поетичних текстах.

2. Проаналізувавши тексти пісень українських січових стрільців з точки зору наявності в них кольоролексики, ми відзначаємо, що специфіка стрілецької поезії зумовлена великою кількістю (267 мовних одиниць) кольорономінацій, їх семантичним наповненням. Колірний простір стрілецьких пісень репрезентує їхній поетичний світ, увиразнюючи й розвиваючи художні образи, представлені в них.

Відбір фактичного матеріалу для аналізу – приклади використання кольоративів в конкретних поетичних рядках пісень, дав змогу дійти висновку про існування в лексико-семантичному полі кольоропозначень у стрілецьких піснях мікрополів окремих кольорів і їх синонімів, а саме: мікрополе назв червоного кольору (61), чорного (47), жовтого (35), білого (32), синього (26), зеленого (22), сірого (18), коричневого (15) кольорів. Аналіз цього фактичного матеріалу показав, що, незважаючи на різницю в кількості, усі вони відіграють важливу роль в організації поетичної картини світу в стрілецьких піснях.

3. Дослідження показало, що лексичне поле кольоронімів в стрілецьких піснях представляє фольклорно-символічне зображення природи, матеріальні об'єкти цивілізації та інтелектуально-духовну культуру й абстрактний досвід покоління січових стрільців початку ХХ ст. Це поле зберігає для наступних поколінь світ патріотів, борців за вільну Україну. Воно дає змогу побачити високий інтелектуальний рівень творців стрілецької пісні, їхню душевну піднесеність у відчутті навколишнього світу, історичних подій, учасниками яких вони були. Їхня емоційність, розвинене художнє сприйняття природи, життя, людей закарбовані в цих піснях. Вивчення їх – це можливість доторкнутися до одного з найкращих моментів нашої історії, отримати величезний поштовх до інтелектуального та емоційного розвитку.

Кольороніми в семантично-лексичному полі пісень українських січових стрільців, виконуючи номінативну функцію, несуть ще й символічний зміст. Аналіз понятійної суті цього поля дає можливість вивчати народний світогляд.

Лексико-семантичне поле кольороназв відіграє важливу роль для вивчення ціннісних світоглядних орієнтирів січових стрільців, творення їх цілісних образів. Змістовне і кількісне наповнення мікрополів колірних номінацій, їх семантика, функціональна різноманітність засвідчують органічне поєднання української фольклорної традиції з героїко-патріотичним спрямуванням стрілецької пісенної поезії. У структурі кожного мікрополя окремі номінації представлені у своїх загальномовних значеннях, а ще прямих, переносних, метафоричних, символічних, з психологічним навантаженням тощо.

4. Семантичне поле, як категорія вищого порядку інтелектуально-духовної культури й абстрактного досвіду дає можливість системно-функціонального аналізу мови. Одним із найбільш виразних показників для характеристики будь-якого об'єкту, стану, явища є колір. Виконуючи свою основну функцію – бути ознакою, колір є засобом представлення інтелектуальної та емоційної прикмети, виразу індивідуальних образів предметів, явищ, почуттів, думок.

Тому кольороназви є важливим елементом у семантико-стилістичній організації поетичного тексту. Кольороніми в таких текстах виконують різні функції, а саме: номінативну, описову й емоційну. В якості мовних засобів виразності, вони відзначаються художньою багатозначністю у відтворенні почуттів, душевних станів героїв творів і впливом на емоційний стан читачів, слухачів. Символіка кольору в українській національній культурі входить до загальної системи цінностей, що вироблялася протягом тисячоліть існування нашого етносу. Кольори, які активно присутні у пісенному фольклорі, – це

жовтий (золотий), білий, чорний, червоний, зелений, синій (блакитний), коричневий. Усі ці кольори зустрічаємо в текстах стрілецьких пісень.

5. У співаній поезії українських січових стрільців, як засвідчив наш аналіз, представлені кольоролексеми мають різну семантику і функціональне використання. Вони є засобом різних описів: природи, зовнішності людей, різних предметів, місця дії, конкретно-зорових образів. Використання кольороназв сприяло передачі психічного стану героїв: від молодечої зухвалості – до пригніченості, суму, спричинених поразкою, їхніх суспільних і політичних переконань, надій і сподівань. Широким є застосування кольоронімів у ролі сталих епітетів, символів, що відповідає фольклорній спрямованості стрілецьких пісень. Важливою ознакою в них є використання усталених поетичних формул з елементами кольоропозначення.

Колірна лексика виконує в текстах пісень естетичну функцію, є способом творення художнього образу. Колірна гама передає настрої учасників національно-визвольних змагань, створює різноманітні відчуття, додає художньої виразності текстам пісень. Кольороназви позначені глибоким відбитком епохи, в яку жили і творили автори стрілецьких пісень: війни, кровопролиття, смерть.

Аналіз використання кольоронімів «золотий», «білий», «чорний», «червоний» показав, що вони є основними у відтворенні реалій часу в художньому світі пісень січових стрільців. Ці кольори не тільки є засобом впливу на настрої слухачів, не тільки сприяють створенню образів, а й є способом вираження національних і патріотичних почуттів авторів стрілецької поезії.

Кольороніми сприяли поетизації пісенної лірики борців за незалежність України.

6. Лексико-семантична парадигма кольору в піснях українських січових стрільців розглянута через асоціативні зв'язки, отримані шляхом інтроспективного аналізу. Дослідження дало можливість побачити аспекти

сприйняття та використання цієї ознаки в військово-патріотичному фольклорі, його символіці. Кольори мають специфічне символічне значення та семантику в цьому контексті.

Українські стрілецькі пісні в більшості випадків використовують кольори як мовні засоби для передачі глибоких патріотичних емоцій. Аналіз лексико-семантичної парадигми кольору в стрілецьких піснях розкриває глибокий сенс символіки та емоційного заряду цих творів, підкреслюючи важливість кольору в творенні образів і настрою в текстах цих пісень. Такий аналіз також дав можливість зрозуміти, яким чином кольори використовуються для створення образів, настроїв та символіки в контексті воєнних подій та боротьби за свободу і незалежність рідної землі.

Повторюваність кольорообразів і поліфонія тем у стрілецьких піснях (героїчна боротьба січових стрільців за незалежність України, образи мужніх, незламних воїнів, їхній внутрішній світ, ціннісні орієнтири, побут героїв; теми трагедії поразки, смерті; надії й віри в майбутні перемоги тощо), традиційно-народне естетичне втілення думки є важливими чинниками творення поетичних парадигм з кольоронімами, що відображає характерні особливості художнього світу стрілецької поезії в цілому.

Виходячи з усього вище сказаного, можемо стверджувати, що фольклорне поетичне мислення січових стрільців є цінним джерелом для вивчення функціонування кольоролексики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Хвильового): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Київ, 1997. 21 с.
2. Бабій І. Мовні засоби і способи вираження кольору у сучасній українській мові. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : Мовознавство*. Тернопіль, 2003. Вип. 2 (10). С. 82–85.
3. Баб'юк А. Різдво в Січовім Коші. *Українське слово*. Львів, 1916. – Ч. 31. С. 2.
4. Білик В. О. Особливості психологізму українських народних пісень : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07. Львів, 2002. 20 с.
5. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. 552 с.
6. Братусь М. Кольористичний епітет як ознака тоталітарної доби. *Дивослово*. 2001. № 5. С. 14–15.
7. Бронських С. Польовий підхід щодо вивчення лексичної системи мови у форматі дослідження «понятійного поля» мови. *Наукові записки. Серія «Філологічна». Вип. 24. Нац. університет «Острозька академія»*. Острог, 2012. С.10–12.
8. Буковинські народні пісні / упоряд. Л. Ященко. Київ, 1963. С. 607–611.
9. Верещагіна Т. Рецепція філософії В. фон Гумбольдта в теорії міжкультурного навчання. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць. Університет «Україна»*. Київ, 2015. № 12 (14). URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/194>.

10. Вікіпедія: Лексико-семантичне поле. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Лексико-семантичне_поле.
11. Гайворонський М. З воєнних пісень (сл. С. Чарнецького). Львів: Ліра, 1915. Ч. 7.
12. Гайворонський М. З життя Українських Січових Стрільців: Картина в піснях на муж. хор. Львів: Ліра, 1916. Ч. 8.
13. Гете Й.В. Вибрані твори з природознавства/ И.В. Гете. – М. : Изд-во АН ССРСР, 1957, – 212с.
14. Горбачевський Л. Микола Ганкевич, один з героїв Крут/ *Герої Крут: лицарський подвиг юних українців 29 січня 1918 року* / упоряд., підготов, текстів, вступ, ст. і прим. І. Ільєнка. Дрогобич, 1995. С. 128.
15. Горобець В. І. З історії назв кольорів в українській мові. *Культура слова*. 1977. Вип. 12. С. 56–65.
16. Греко-римська античність. URL: http://ni.biz.ua/1/1_3/1_35272_greko-rimskaya-antichnost.html
17. Губарева Г. Семантика та стилістичні функції кольоративів у поетичній мові Ліни Костенко: дис. ... канд. філологічних наук: 10.02.01. Харків, 2002.
18. Дашкова К. Поняття «лексико-семантичне поле» і його структура. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: збірник*. Київ, 2020. Вип. 33. С. 56–60.
19. Дей О. І. Драми кохання й молодості в народних баладах / *Балади кохання та дошлюбних взаємин* / упоряд. та прим. О. Дей. Київ, 1987. С. 18.
20. Дей О. І. Українська народна балада. Київ, 1986. С. 82–83.
21. Дедуш О. В. Українські військові пісні як елемент національної самосвідомості. *Молодий вчений*. № 7 (10) . 2014. С. 32–35.
22. Дзівак О. М. Про систему назв кольорів у сучасній українській літературній мові. *Українське мовознавство. Міжвідомчий науковий збірник*. Київ, 1975. Вип. 3. С. 25–31.

23. Дзівак О. Лексика на позначення кольорів у сучасній літературній мові: дис. канд. філол. наук. / Київський державний педагогічний інститут. Київ, 1974. 175 с.
24. Драгоманов М. Політичні пісні українського народу. Женева, 1883. С. 4–5.
25. Дядченко Д. Епітети-кольоративи в українській поезії кінця ХХ – початку ХХІ ст. (портретна характеристика людини). *Культура слова*. 2013. Вип. 78. С. 81–88.
26. Єфремова Л. Вояцькі пісні: каталогізація, динаміка жанроутворення, російські та польські впливи. *Матеріали до української етнології: зб. наук. пр.* Київ: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2008. Вип. 7(10). С. 67–79.
27. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
28. Жартівливі пісні: Родинно-побутові / упоряд. О. І. Дей, М. Г. Марченко (тексти), А. І. Гуменюк (мелодії). Київ: Наук, думка, 1967. С. 318.
29. Желязкова В. В. Колороніми в текстах миколаївських поетів: лінгво-семіотичний вимір. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. 2018. Випуск 46. С. 96–98.
30. Зуєнко Ю. І. Мовостилістичні засоби народнопоетичного епосу в українській художній прозі другої половини ХІХ початку ХХ століття: дис. ... канд. філол. наук. Харків, 1993. 174 с.
31. Іваницький А. І. Український музичний фольклор. Вінниця: Нова книга, 2004. 320 с.
32. Іншаков А. Є. Теоретичні засади дослідження колірної лексики в мовознавстві. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9. С. 188–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2013_9_30.

33. Калашник В., Філон М. Динаміка епітетних структур в українській ліриці 1900-1930-х років. *Вісник Луганського державного педагогічного університету. Філологічні науки*. Луганськ, 2001. №3 (35). С. 177–182.
34. Калашник В., Філон М. Епітет у поетичному ідіостилі Василя Стуса. *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць*. Донецьк, 1999. Вип. 5. С. 236–239.
35. Качкан В. Хай святиться ім'я твоє. Історія української літератури і культури в персоналіях (XIX – перша половина XX ст.). Кн. 4. Івано-Франківськ, 2000. С.215–235, 265.
36. Кирчів Р. Двадцять століття в українському фольклорі. Львів: Інститут народознавства ПАН України, 2010. 536 с.
37. Кирчів Р. Український фольклор Львова. *Przed 100 laty i dzisiaj. Ludoznawstwo i etnografia miedzy Wiedniem, Lwowem, Krakowem a Praga: Materialy z sesji naukowej*. – Краків, 1999. С. 102.
38. Клочек Г. Д. Енергія художнього слова : зб. статей. Кіровоград : Редакц.-видавн. центр КДПУ імені Володимира Винниченка, 2007. 448 с.
39. Ковальова Т.В. Лексико-семантичні поля кольоративів в українській поезії початку XX ст.: автореф. дис. канд. філол. наук. Харків, 1999. 19 с.
40. Ковальова Т.В. Про загальнонаціональне та індивідуальне в мові (на матеріалі назв кольорів у поезії). *Вісник Харківського університету. Сер. Філологія*. Вип. № 491. Харків, 2000. С. 616-620.
41. Ковальська І. Особливості відтворення стилістичної семантики колірних лексем у перекладі (на матеріалі української та англійської мов) / І. Ковальська // *Мовознавство*. – 1999. - № 4-5. – С.67-70.
42. Колесса Ф. Українська усна словесність. Львів: НТШ, 1938. С. 94.
43. Колесса Ф.М. Українська народна пісня в найновішій фазі свого розвитку. *Фольклористичні праці*. Київ, 1970. С. 52.

44. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібн. Київ : Знання, 2008. 423 с.
45. Крижанська О. М. Яким буває червоне (символічні кольороназви в українській мові). *Українська мова і література в школі*. 2001. № 2. С. 22–25.
46. Критенко А. П. Семантична структура назв кольорів в українській мові. *Мовознавство*. 1967. № 4. С. 97–112.
47. Кудря О. Лінгвокультурологічні особливості англійських та українських слів зі вторинною колірною номінацією. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Вип. 24. Нац. університет «Острозька академія». *Наукові записки*. Острог, 2012. С.168–170.
48. Кудряшова М. В. Поетичний словник українських неокласиків: дис. канд. філол. наук. Харків, 2000. 170 с.
49. Кузьменко О. Символіка калини в українських піснях національно-визвольних змагань ХХ ст. *Науковий вісник Інститут народознавства НАН України*. Вип. 16. 2006. С. 87–92.
50. Кузьменко О. Стрілецькі пісні як феномен пісенної культури українців. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nashe.com.ua/songbook/32/info/3>
51. Кузьменко О. Фольклоризація стрілецьких пісень. *Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Праці Секції етнографії і фольклористики*. Львів, 2001. С. 338–364.
52. Кухар Н. Семантичний обсяг назв основних кольорів/ Н.Кухар// Придніпровський вісник. – 2000. – Вип. С. 43-50.
53. Короткова Л. Колірна символіка як об'єкт дослідження сучасної лінгвістики/ Л. Короткова// Нова філологія. Збірка наукових праць. Вип. № 64. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – С. 225 – 233.
54. Лепкий Б. До січових стрільців. *Вісник СВУ*. 1915. Ч. 19–20. С. 4.
55. Лепкий Л. Дещо про молодість Богдана Лепкого (уривки із спогадів) / Лепкий Л. Твори. Тернопіль, 2001. С. 155.

56. Лепкий Л. Журавлі: Збірник пісень / зібрав та упоряд. В. Подуфалий, заг. ред. С. Стельмащука. Тернопіль: Збруч, 1999.
57. Лисенко Н.О. Символіка червоного та чорного кольорів у поетичній мові Тодося Осмачки. *Вісник Харківського національного університету. Серія Філологія*. Харків, 2000. № 473. С. 86–91.
58. Лисиченко Л.А. Психологічна детермінованість художнього мовлення. *Вісник Харківського національного університету. Серія Філологія*. Харків, 2000. № 491. С. 605–608.
59. Молоді літа: Пісні на слова Богдана Лепкого для дітей та молоді / упоряд. і авт. вступ. ст. В. Подуфалий. Тернопіль, 1997.
60. Москаленко М. Символіка кольорів. URL: <https://www.ridivira.com/uk/suspilstvo/symvolika-koloriv>.
61. Народна символіка. URL : <https://pavlivka-vin.dytsadok.org.ua/narodna-simvolika-18-20-07-15-10>.
62. Науменко Н. В. Кольоративи як чинники творення образу України в ліриці «Празької школи». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71). № 1. Ч. 3, 2021. С. 61–66.
63. Нікішенко Ю. Колір у культурній традиції українців та їх степових сусідів. *Східний світ*. 2004. № 1. С. 57–63.
64. Новікова М. Українські замовляння / упорядник М. Москаленко. Київ: Дніпро, 1999. 309 с.
65. Нудьга Г.А. Народні балади України/ Г.А. Нудьга *Баладні пісні*/ упоряд. та вступ. ст. Г. Нудьга. Київ : Муз. Україна, 1969.
66. «Ой ідуть стрільці з Бережан...»: Пісенник / упоряд. та муз. ред. В. Подуфалий. Тернопіль, 1996.
67. «Ой у лузі червона калина» / передмова Р. Іваничука, післямова Б. Якимовича, рец. М. Колесси. Львів: Світ, 1990.

68. «Ой у лузі червона калина». Українські січові стрільці в піснях / упоряд. М. Крищук та ін. Тернопіль, 1990.
69. Олексенко О. А. Кольористика ліричної мови Миколи Хвильового / *Микола Хвильовий. Проблеми творчості: Зб. статей*. Харків, 1994. С. 69–72.
70. Онацький Є. Стрілецькі пісні / *Українська мала енциклопедія* / за ред. проф. Є. Онацького. Буенос Айрес, 1959. Кн. 5. С. 1852.
71. Отич О. Колір як емоційно-змістовий код культури. *Рідна школа*. 2017. № 1-2. С. 18–21.
72. Пісні січових стрільців. Репринт 1932 року. Львів: Вільна Україна, 1990. 152 с.
73. Пісні та романси українських поетів / упоряд., вступна ст. та приміт. Г.А. Нудьги: у 2 т. Київ : Рад. письменник, 1956. Т. 2. С. 233–235, 257.
74. Повік не зів'яне: Стрілецькі пісні Михайла Гайворонського / упоряд. і авт. вступ ст. В. М. Подуфалий. Тернопіль, 1990.
75. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ : АртЕк, 1998. 728 с .
76. Правдюк О. Стрілецькі пісні в системі жанрів українського пісенного фольклору. *Народна творчість та етнографія*. 1995. № 2-3. С. 25.
77. Правдюк О. Стрілецькі пісні. *Народна творчість та етнографія*. 1991. № 6. С. 33.
78. Радзикевич В. Поезія стрілецького життя. Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. Київ : Обереги, 1993. С. 450.
79. Ріпецький С. Духова творчість Українських Січових Стрільців / Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво: Визвольна ідея і збройний чин. Нью-Йорк, 1956. С. 134-155.
80. Ромашева А. Коротка історія теорії кольору. URL : <https://romasheva.com/uk/2021/a-brief-history-of-color-theory.html>

81. Салига Т. І зорі на небі вмивались сльозами... / Стрілецька Голгофа: Спроба антології. Львів, 1992. С. 6–20.

82. Семашко Т. Особливості семантики та функціонування слів-кологративів в українській фразеології: дис. канд. філол. наук. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2008. 241 с.

83. Семашко Т. Ф. Проблема визначення статусу кольоропозначень як лінгвістичних одиниць. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць.* 2011. Вип. 7. С. 352–356.

84. Семашко Т. Семантична структура лексичних одиниць на позначення кольору в українській мові / Т. Семашко // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. Мовознавство. – Київ, 2009. – С. 14–21.

85. Сергійчук В. Цивілізаційний феномен УПА. *Науковий журнал з проблем карпатознавства.* Івано-Франківськ: Плай, 2010. – Вип. 2. – С. 65–78.

86. Символіка кольорів. URL: <http://about-ukraine.com/simvolika-koloriv/>.

87. Слухай Н. В. Етноконцепти та міфологія східних слов'ян в аспекті лінгвокультурології. Київ: Київський університет, 2005. 167 с.

88. Смоляк О. Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури. Ч. 2. Тернопіль, 2001. С. 5.

89. Старко В. Корпусні дані в дослідженні українських колоративів. *Українська мова.* 2014. № 1. С. 51–60.

90. Сто пісень для молоді: Збірник / упоряд. І. Неходи і А. Штогнарєнка. Київ : Молодь, 1946. С. 204–205.

91. Сто українських пісень села Скородинці на Тернопільщині / зібрав й упоряд. С. Стельмащук. Київ : Муз. Україна, 1967. С. 45; 68; 73.

92. Стрілецькі пісні (тексти). URL: <https://nashe.com.ua/songbook/32> .

93. Стрілецькі пісні / упоряд., запис, вступ. ст., коментар та додатки Оксани Кузьменко. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. 640 с.
94. Стрілецькі пісні. *Енциклопедія українознавства*. – Париж – Нью-Йорк, 1976. Т. 8. С. 3074.
95. Сурма: Збірник воєнних пісень. Київ-Львів: Червона калина, 1922. С. 2.
96. Сьпіваник Українських січових стрільців / Автор передм. І. Калинець. Львів: Укр. фонд культури, 1990. Передрук, за вид.: Відень, 1918 р.
97. Творчий метод і напрямки діяльності Леонардо да Вінчі. URL <https://studfile.net/preview/9280744/>
98. Ткач О. М. Базові категорії та властивості семантичного поля. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2011. Вип. 2. С. 250–258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2011_2_32 .
99. Топчій Л. Типологія колірної гами в мовознавстві / Л. Топчій // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія, 2017. – № 29. – С.63-65.
100. Українські народні романси / Упоряд., передмова та прим. Л. Яценка. Київ: Акад. наук УРСР, 1961. С. 62, 130-131, 136-137, 102-103, 244.
101. Франко І. Я. Із секретів поетичної творчості. Вибрані твори. Харків : Ранок, 2003. 368 с.
102. Хлопці ж бо то хлопці, як соколи: Співаник. – Львів, 1937. – Ч. 6 (червень): Бібліотека для молоді «Ранок».
103. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
104. Чернопиский М. Рецензія на збірку «Стрілецькі пісні» / упоряд., запис, вступ. ст., коментар та додатки Оксани Кузьменко. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. 640 с.

105. Чуєш, брате мій: Стрілецькі пісні Левка Лепкого / упоряд. і прим. В.М. Подуфалого. Тернопіль, 1990.
106. Шусть, В. В. Становлення феномена героїки в українській етнокультурній свідомості. Історико-психологічна реконструкція психологічної думки в етнокультурному просторі України : монографія / за ред. .Т. Куєвда, В.В. Турбан. Кіровоград : ІмексЛТД, 2012. С. 227-258.
107. Ще не вмерла Україна: Співаник з великих днів / упоряд. і рис. Б. Лепкого. Відень: Вид-ня Укр. Культурної Ради, 1916.
108. Якімова С. Символіка позначень кольору в іспанському та українському художніх текстах./ С. Якімова.// Одеський лінгвістичний вісник. – 2004. – Вип. 3. – С. 245–252.
109. Якимович Б. Новітні лицарі Вітчизни / Ой у лузі червона калина. Пісні Українських Січових Стрільців. Львів, 1990. – С. 159–176.
110. A gdy na wojenke szli ojcuznie slyzuc: Piensi i piosenki zolnierskie z lat 1914-1918 (antologia) / Opracowal A. Rolinski. Wyd. II. Krakow, 1996. S. 5–6.
111. Songs of the Ukrainian Sich Riflemen / *Encyclopedia of Ukraine* / Edit. by D. Husar-Struk. Vol. 6. Toronto-Buffalo-London, 1993. P. 827.
112. Zilynskyj O. Lidove balady vychodoslovenskych ukrajincu v jejich interetnickych vztazich / *Slovensky narodopis*. 1974. №1. S. 29.